

Hrvatske lokalne novine u službi komunističkog režima na primjeru tjednika: Virovitički list i Vinkovački list

Iličić, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:315577>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

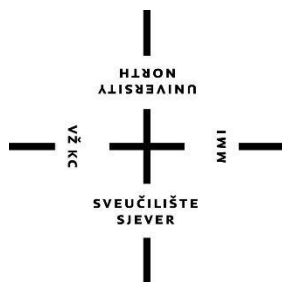
Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

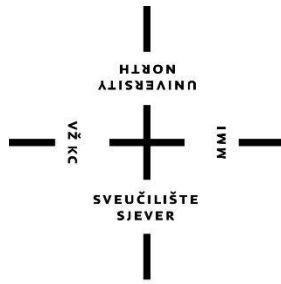
Sveučilište Sjever

Završni rad br. 293/KOM/2024

Hrvatske lokalne novine u službi komunističkog režima na primjeru tjednika: *Virovitički list* i *Vinkovački list*

Katarina Iličić, 0336054938

Koprivnica, rujna 2024.

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medij i novinarstvo

Završni rad br. 293/KOM/2024

Hrvatske lokalne novine u službi komunističkog režima na primjeru tjednika: *Virovitički list* i *Vinkovački list*

Student

Katarina Iličić, 0336054938

Mentor

Magdalena Najbar-Agičić, prof. dr. sc.

Koprivnica, rujna 2024.

Prijava završnog rada

Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

STUDIJ Preddiplomski sveučilišni studij Komunikologija, mediji i novinarstvo

PRISTUPNIK Katarina Iličić MATIČNI BROJ 0336054938

DATUM 6.9.2024. KOLEGIJ Povijest medija i komunikacije

NASLOV RADA Hrvatske lokalne novine u službi komunističkog režima na primjeru tjednika: Virovitički list i Vinkovački list

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Croatian Local Newspapers in the Service of the Communist Regime on the Example of Weekly Newspapers: Virovitički list and Vinkovački list

MENTOR Magdalena Najbar-Agičić ZVANJE prof. dr. sc.

ČLANOVI POVJERENSTVA

- doc. dr. sc. Branimir Felger
- doc. dr. sc. Krešimir Lacković
- prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić
- naslovni izv. prof. dr. sc. Željko Krušelj
-

Zadatak završnog rada

BROJ 293/KOM/2024

OPIS

Ovaj završni rad bavi se analizom uloge i funkcije lokalnih tjednika u Hrvatskoj u vrijeme komunističke Jugoslavije. Analizom Virovitičkog lista i Vinkovačkog lista u socijalističkom razdoblju istražuje se način na koji su ove novine služile propagandi i podržavale komunistički režim. Istraživanje fokusira se na tri ključna trenutka povijesti: VII. kongres SKJ, Hrvatsko proljeće i smrt Josipa Broza Tita. Ovaj rad pruža uvid u dinamiku medijskog izvještavanja i njegovu ulogu u održavanju političke stabilnosti i ideološke kontrole.

U radu pokušat će se odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Koja je pozicija lokalnih novina u političkom sistemu socijalističke Jugoslavije?
- Na koji način lokane novine promoviraju ideologiju vladajućih?
- Koje teme dominiraju u propagandnoj djelatnosti lokalnog tiska?
- Postoji li jedinstveni model uređivačke politike lokalnih listova?
- Kako se važni događaji i prekretnice u povijesti socijalističke Jugoslavije odražavaju na pisanje lokalnog tiska?

ZADATAK URUČEN

9.9.2024

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Sažetak

Ovaj završni rad bavi se analizom uloge lokalnih novina u Hrvatskoj tijekom socijalističkog razdoblja, posebno kroz njihovu službu komunističkom režimu. Mediji su oduvijek igrali ključnu ulogu u prenošenju informacija, ali i u oblikovanju javnog mnijenja te su tako imali snažan utjecaj na društvene procese.

Rad je podijeljen na dva glavna dijela, teorijski i istraživački. U teorijskom dijelu, analizirana je povijest Hrvatske u sklopu socijalističke Jugoslavije u razdoblju od 1945. do 1980-ih godina. Ovaj dio obuhvaća političke, društvene i ekonomske promjene koje su obilježile Jugoslaviju, s posebnim naglaskom na Hrvatsku. Posebno su opisani ključni povijesni događaji i procesi poput uspostave komunističkog režima te utjecaja događaja poput Hrvatskog proljeća i smrti Tita na političku i društvenu situaciju u zemlji. Drugi dio rada posvećen je razvoju i ulozi medija u socijalističkoj Hrvatskoj. Obraden je sovjetski model medija, načini propagande, uloga Agitpropa, Zakon o štampi i uloga lokalnog tiska u oblikovanju javne svijesti i političke lojalnosti. Analizirano je kako su novine reflektirale službenu politiku i kako su reagirale na značajne povijesne događaje.

U istraživačkom dijelu rada, provedena je analiza sadržaja dvaju lokalnih tjednika: *Virovitičkog lista* i *Vinkovačkog lista*, kroz tri ključne godine: 1958., 1971. i 1980. Ove godine su odabrane zbog njihovog značaja u jugoslavenskoj političkoj povijesti: 1958. zbog VII. kongresa Saveza komunista Jugoslavije, koji je učvrstio ideološke temelje režima, 1971. zbog gušenja Hrvatskog proljeća, koje je predstavljalo pokušaj liberalizacije i decentralizacije, te 1980. zbog smrti Josipa Broza Tita. Kroz kvantitativnu i kvalitativnu analizu novinskih članaka istražen je način na koji su te novine prenosile propagandne poruke, reagirale na političke promjene i upravljale krizama.

Ključne riječi: Socijalistička Hrvatska, mediji u socijalizmu, lokalni mediji u Hrvatskoj, propaganda

Abstract

This thesis focuses on the analysis of the role of local newspapers in Croatia during the socialist period, particularly in their service to the communist regime. The media has always played a crucial role in transmitting information but also in shaping public opinion, thereby having a strong influence on social processes.

The paper is divided into two main sections, theoretical and research. In the theoretical section, the history of Croatia within socialist Yugoslavia from 1945 to the 1980s is analyzed. This section covers the political, social, and economic changes that characterized Yugoslavia, with a particular focus on Croatia. Key historical events and processes such as the establishment of the communist regime and the impact of events like the Croatian Spring and Tito's death on the political and social situation in the country are described. The second part of the paper is dedicated to the development and role of the media in socialist Croatia. It covers the Soviet media model, methods of propaganda, the role of Agitprop, the Press Law, and the role of the local press in shaping public consciousness and political loyalty. The analysis examines how newspapers reflected official policy and responded to significant historical events.

In the research section of the paper, a content analysis of two local weekly newspapers, *Virovitički list* and *Vinkovački list*, was conducted through three key years: 1958, 1971, and 1980. These years were chosen due to their significance in Yugoslav political history: 1958 for the VII Congress of the League of Communists of Yugoslavia, which solidified the ideological foundations of the regime; 1971 for the suppression of the Croatian Spring, which represented an attempt at liberalization and decentralization; and 1980 for the death of Josip Broz Tito. Through quantitative and qualitative analysis of newspaper articles, the study explored how these newspapers conveyed propaganda messages, reacted to political changes, and managed crises.

Keywords: Socialist Croatia, media in socialism, local media in Croatia, propaganda.

Popis korištenih kratica

CK	Centralni komitet
FNRJ	Federativna Narodna Republika Jugoslavija
JNA	Jugoslavenska narodna armija
NDH	Nezavisna Država Hrvatska
NOB	Narodnooslobodilačka borba
NOP	Narodnooslobodilački pokret
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIZ	Samoupravna interesna zajednica
SKH	Savez Komunista Hrvatske
SKJ	Savez komunista Jugoslavije
SSRN	Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije
SSSR	Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SUBNOR	Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije
ULSI	Udruženje lokalnih sredstava informiranja

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Hrvatska u Jugoslaviji u razdoblju od 1945. do kraja 1980-ih godina	3
2.1.	Stvaranje komunističkog pokreta i uspostava komunističke vlasti u Hrvatskoj i Jugoslaviji	3
2.2.	Hrvatsko proljeće 1967. - 1972. godine	4
2.3.	Ustavne promjene u Jugoslaviji	5
2.4.	Titova smrt	6
3.	Novine u Socijalističkoj Hrvatskoj	7
3.1.	Sovjetski medijski sustav	7
3.2.	Hrvatski tisak poslije Drugog svjetskog rata.....	7
3.3.	Hrvatsko proljeće i tisak.....	10
3.4.	Hrvatske lokalne novine u socijalizmu	10
3.5.	Medij nakon Titove smrti	12
4.	Analiza lokalnih listova u Hrvatskoj u službi komunističkog režima	13
4.1.	Analiza lokalnog tiska 1958. godine	15
4.2.	Analiza lokalnog tiska 1971. godine	19
4.3.	Analiza lokalnog tiska 1980. godine	23
4.4.	Usporedba lokalnih tjednika po analiziranim godinama.....	26
5.	Zaključak.....	27
6.	Literatura.....	29

1. Uvod

Nakon završetka Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj i Jugoslaviji, iako su službeno postojala jamstva za slobodu tiska, mediji su bili pod strogom kontrolom komunističkog režima. Cijeli sustav bio je centraliziran i pod vodstvom jedne partije, odnosno Komunističke partije (kasnije Savez komunista), koja je imala potpunu moć. Nakon što se Jugoslavija udaljila od Sovjetskog Saveza, vlasti su i dalje držale čvrst nadzor nad novinama i medijima, prilagođavajući ih unutarnjoj i vanjskoj politici. Od novinara se očekivalo da podržavaju režim, promoviraju marksizam i socijalizam, dok su kapitalizam i nacionalizam bili oštro kritizirani. Iako su se u javnosti često isticale vrijednosti slobode i jednakosti, mediji su zapravo služili kao alat za učvršćivanje partijske moći. Međutim, 1960-ih i 1970-ih godina došlo je do postepenog otvaranja i liberalizacije medija, potaknuto političkim promjenama. Novine su nakratko postale malo neovisnije, a vrhunac tog procesa bio je za vrijeme Hrvatskog proljeća. Nakon što je pokret ugašen, liberalizacija je naglo prekinuta, ali se ponovno pokrenula desetak godina kasnije, donoseći djelomične promjene u medijima.

Lokalni tisak u socijalističkoj Jugoslaviji imao je specifičnu ulogu u životu zajednice. Iako je bio pod nadzorom vlasti, lokalne novine su bile važne za informiranje građana o svakodnevnom događanjima, lokalnoj politici i društvenim aktivnostima. Novinari su morali pratiti smjernice partije te također izvještavati o temama bliskim životima ljudi u manjim sredinama, što ga je činilo bitnom faktorom svakodnevnog života ali i važnim sredstvom za širenje komunističkih ideala. Tema lokalnog tiska u socijalističkoj Jugoslaviji važna je i danas jer nam omogućuje razumijevanje uloge medija u oblikovanju društvene svijesti i političkih stavova u tadašnjem sustavu. Kroz analizu lokalnih novina možemo uvidjeti kako je ideologija prodirala u svakodnevni život te kakav je bio odnos između vlasti i medija na mikro razini. Odabir ove teme za završni rad pokušaj je da se na odabranim primjerima vidi razvoj medijskih sloboda, ograničenja i utjecaj medija na društvo u vrijeme komunizma na lokalnoj razini hrvatskih područja, te da se promotri uloga lokalnog tiska u tadašnjem političkom sustavu.

U ovom će se radu, na temelju literature, prikazat razvoj i uloga medija, s posebnim naglaskom na lokalni tisak u socijalističkoj Jugoslaviji u razdoblju od 1945. do 1980. godine, odnosno od osnutka Jugoslavije do smrti Josipa Broza Tita. Kroz analizu dvaju lokalnih tjednika, nastojat će se na konkretnim primjerima prikazati kako su lokalni mediji funkcionirali unutar političkog i ideološkog okvira tog vremena.

Literatura za ovaj završni rad temelji se na ključnim izvorima koji se bave medijima i poviješću socijalističke Jugoslavije. Najviše su korišteni radovi Magdalene Najbar-Agičić, koja je temeljito istražila ovu temu i provela relevantna istraživanja o lokalnim medijima i socijalizmu na hrvatskim

područjima. Pored nje, knjige Zdenka Radelića, Katarine Spehnbjak i Ludwiga Steindroffa, koji se bave poviješću Hrvatske u Jugoslaviji, pružile su širi kontekst za analizu medija. Također, nekoliko završnih radova bilo je korisno u oblikovanju strukture i metodologije ovog istraživanja.

Ovaj rad istražuje lokalne tjednike *Virovitički list* i *Vinkovački list* kako bi se analiziralo njihovo izvještavanje u socijalističkoj Jugoslaviji. *Virovitički list*, koji izlazi od 1953. godine, dok je *Vinkovački list* (koji je u analiziranom razdoblju izlazio pod različitim nazivima), koji je počeo izlaziti 1952. godine, pružaju uvid u ulogu lokalnih medija u komunističkom režimu i uspostavi socijalističkih ideja. Istraživana novinska građa dostupna je na portal Metelgrad. Metelgrad objedinjuje Metelwin Digital Library, najveću hrvatsku digitalnu knjižnicu, te brojne druge resurse, uključujući katalog biografija autora i poznatih osoba te internet sajam knjiga. Analizirani su brojevi navedenih lokalnih tjednika tri ključna trenutka hrvatske povijesti u vrijeme socijalističke Jugoslavije: iz 1958. godine zbog VII. kongresa SKJ, iz 1971. – zbog Hrvatsko proljeća i iz 1980. – zbog smrti Tita. Prilikom analize pokušalo se odgovoriti na nekoliko istraživačkih pitanja: Koja je pozicija lokalnih novina u političkom sistemu socijalističke Jugoslavije? Na koji način lokane novine promoviraju ideologiju vladajućih? Koje teme dominiraju u propagandnoj djelatnosti lokalnog tiska? Postoji li jedinstveni model uređivačke politike lokalnih listova? Kako se važni događaji i prekretnice u povijesti socijalističke Jugoslavije odražavaju na pisanje lokalnog tiska? Hipoteze koje ću istražiti jesu: H1. U razdoblju uspostave komunističkog režima, lokalne tiskovine koristile su propagandu kako bi učvrstile ideološku kontrolu nad stanovništvom, naglašavajući socijalističke vrijednosti i lojalnost prema Partiji; H2. Tijekom Hrvatskog proljeća, lokalne tiskovine bile su pod povećanim pritiskom da promiču jedinstvo jugoslavenskih naroda, dok su istovremeno suzbijale nacionalističke tendencije i slobodu izražavanja; H3. Nakon smrti Josipa Broza Tita lokalne tiskovine koristile su propagandu kako bi očuvale stabilnost i legitimitet režima, ističući Titov kult ličnosti i nasljeđe socijalističke Jugoslavije.

2. Hrvatska u Jugoslaviji u razdoblju od 1945. do kraja 1980-ih godina

Nakon Drugog svjetskog rata 1945. došlo je do uspostave komunističkih režima u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi pod kontrolom SSSR-a.

Komunisti kao najveći protivnici kapitalizma vjeruju da su privatno vlasništvo i klasna podjela razlog društvenih nejednakosti i svih nepravdi. Njihov najveći cilj je bio preuzeti vlast kako bi cjelokupnu imovinu pretvorio u zajedničko vlasništvo i postaviti plansko upravljanje koje bi radničkoj državi doveli društvenu jednakost i pravdu među svim klasama društva. U zemljama u kojim je vladao komunizam, osim socijalističkog gospodarstva, uveden je politički sustav totalitarne jednostranačke vlasti. Nametnut je model mišljenja i stroga komunistička ideologija koja se nije smjela narušiti ni na koji način (Radelić 2006: 26).

2.1. Stvaranje komunističkog pokreta i uspostava komunističke vlasti u Hrvatskoj i Jugoslaviji

Na područjima Hrvatske i Jugoslavije, za vrijeme Drugog svjetskog rata, Komunistička partija Jugoslavije, pod vodstvom Josipa Broza Tita, pokreće partizanski otpor nacizmu i fašizmu (snagama okupatora i NDH te ostatku kraljevske vojske) (Radelić 2006: 27) s ciljem oslobođenja okupiranih dijelova zemlje od strane okupatora (Bizik 2018: 3). Nakon što je partizanski pokret pod vodstvom komunista postigao ratnu pobjedu na područjima Jugoslavije, oni su pristupili uspostavi komunističke vlasti u zemlji. Sporazumom Tito – Šubašić koji je potpisan u oslobođenom Beogradu, studenog 1944. godine, omogućeno je stvaranje zajedničke vlade s predstavnicima izbjegličke vlade u Londonu i sazivanje Ustavotvorne skupštine (Goldstein 2003: 300-301). Godine 1945., 29. studenog, uspostavljena je Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ), Tito je imenovan je premijerom, a 14. siječnja 1953. također je preuzeo i dužnost predsjednika, koju je obavljao sve do svoje smrti 1980. godine (Bizik 2018: 3). Komunisti su držali sve resore, a u vladi su postavljeni predstavnici građanskih stranaka koje su slijedile komunističku politiku, odnosno politiku Narodno oslobodilačkog pokreta. Jednostranačka vlast nastala je po uzoru na sovjetski boljševizam i staljinizam. A svi oni koji nisu prihvatili vlast ili koji bi se smatrali neprijateljima, te svi oni koji su to potencijalno mogli postati bili su progonjeni i ubijani bez suda. Također, oduzimana je imovina i provodila se deložacija stanova (Goldstein 2003: 300-301).

Jugoslavenski su se komunisti razlikovali od socijalista u zemljama srednje i jugoistočne Europe. Zahvaljujući pobjedi u ratu brže su preuzeli vlast te uspostavili komunistički sustav vlastitim snagama (Steindorff 2006: 191). Razlog toga bio je specifičan jugoslavenski socijalizam

u odnosu prema SSSR-u (Najbar-Agičić 2017: 177). Sovjetsko-jugoslavenski raskol 1948. godine nastao je prvenstveno zbog toga što su sovjetske vlasti nastojale kontrolirati unutarnju i vanjsku politiku Jugoslavije, čemu se jugoslavenska vlada oštro protivila. Jugoslavija nije željela postati sovjetska satelitska država, smatrajući sovjetsku politiku previše agresivnom i hegemonističkom. To je, prema jugoslavenskom mišljenju, udaljavalo SSSR od socijalizma te ga pretvaralo u državu terora koja vodi prema birokraciji i imperijalizmu. Zbog toga je Komunistička partija Jugoslavije, kasnije Savez komunista Jugoslavije, odlučila odbaciti sovjetski model vlasti i razviti vlastiti put prema socijalizmu, uključujući uvođenje radničkog samoupravljanja. Tito je vodio Jugoslaviju, prema nekim aspektima, liberalnijoj politici zbog udaljavanja od SSSR-a za što je trebalo približavanje zapadu, a to je kulminiralo osnivanjem Pokreta nesvrstanih 1961. godine. Ovaj pokret, predvođen Titom, indijskim i egipatskim predsjednikom, omogućio je Jugoslaviji da se postavi kao nezavisna sila između zapadnog kapitalističkog i istočnog komunističkog bloka, što je dovelo do postepenog otvaranja zemlje, kako ekonomski, tako i kulturološki (Bizik 2018: 3)

S obzirom na to da je Jugoslavija postala federacija pod vodstvom komunista, Hrvatska je postala dio Federativne Narodne Republike Jugoslavije (SFRJ), točnije jedna od šest socijalističkih republika. Osim Hrvatske tu su bile: Slovenija, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i Makedonija, a unutar Srbije stvorene su još i autonomne pokrajine Vojvodina i Kosovo. Međutim, iako je Jugoslavija bila federacija, republike su imale svoju određenu manju autonomiju (Steindorff 2006: 192). Tek nakon ustava iz 1974. godine republike su imale veću autonomiju, kao i Hrvatska, ipak velika kontrola je bila u rukama Partije (Radelić 2006: 472- 474).

2.2. Hrvatsko proljeće 1967. - 1972. godine

U procesu liberalizacije i razvoju samoupravljanja i federalnog sustava unutar partijskog vodstva dolazi do napuštanja politike strogog nadzora javnosti. Pucaju čvrsti okviri partijske političke kontrole. U javnim raspravama u Hrvatskoj o decentralizaciji i demokraciji naglašava se i ravnopravnost jugoslavenskih naroda i zalaganje za decentralizaciju. Hrvatska je htjela veću ravnopravnost u jeziku, kulturi i gospodarstvu. Hrvati su isticali da su diskriminirani u policiji, vojsci i sudstvu. Smatrali su da značajno doprinose državnom investicijskom fondu, ali da se ta sredstva koriste na štetu Hrvatske. Istovremeno, u Hrvatskoj se vjerovalo da Srbija i njeni politički lideri žele destabilizirati Jugoslaviju, dok se u Srbiji smatralo da Hrvati teže raspadu Jugoslavije. Obje strane međusobno su se optuživale za nacionalizam. U Hrvatskoj je dominirala želja za poboljšanjem položaja Hrvatske unutar Jugoslavije. Zato su se hrvatski komunisti zalagali za jačanje Hrvatske u okviru Jugoslavije (Radelić 2006: 379-388).

Hrvatsko proljeće započinje Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog jezika iz 1967. godine koja je kritizirala zapostavljanje hrvatskog jezika u korist srpskog, čime se bavio i Novosadski dogovor iz 1954. godine. Središte kulturnog života postaje Matica hrvatska te dolazi do čestih studentskih nemira zbog jačanja nacionalnih emocija među Hrvatima. Vođe Saveza komunista Hrvatske, Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo, tražili su bolji ekonomski položaj Hrvatske unutar Jugoslavije (Najbar-Agičić 2015: 165-179).

Od 16. do 17. siječnja 1970. godine, u sjedištu CK SKH i Saveza omladine na Prisavlju u Zagrebu održana je 10. sjednica CK SKH, koja je označila jednu od ključnih točaka u razvoju hrvatskog proljeća. Na toj sjednici naglašena je ideja konfederalizacije Jugoslavije. Jedan od prijedloga bio je da republikama pripadne izvorni suverenitet. Istovremeno, pokrajinama bi bila dodijeljena autonomija koja bi im pružala gotovo suveren status. Federacija bi se temeljila na tri osnovne funkcije: obrani, diplomaciji i jedinstvu društvenog uređenja. Rasprave o ustavnim amandmanima koji su promovirali demokratizaciju dodatno su osnažile hrvatski nacionalni pokret i uvažile podršku unutar dijela SKH. Najutjecajniji zagovornici tih liberalnih reformi bili su Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo. Na inicijativu Josipa Broza Tita, Savezna skupština je 30. lipnja 1971. izglasala ustavne amandmane, čime je reforma federacije postala zakonski priznata (Mihalke 2022: 14).

Tijekom 1971. kada je Hrvatsko proljeće postiglo svoj vrhunac, Josip Broz Tito u početku je podržavao hrvatske zahtjeve, ali se na kraju odlučio za kažnjavanje Savke Dabčević Kučar i Mike Tripala procjenjujući da su ti zahtjevi i cijeli pokret u hrvatskoj otišli predaleko. Dana 30. studenog 1971. godine u Karađorđevu je započeo sastanak Tita s članovima CK SKH, na kojem je prisustvovao gotovo cijeli hrvatski politički vrh. Među najistaknutijim predstavnicima bili su Miko Tripalo, Vladimir Bakarić, i predsjednica CK SKH Savka Dabčević-Kučar. Iako je sastanak predstavljen kao prilika za dijalog, zapravo je bio udar na hrvatski pokret, što je rezultiralo smjenom hrvatskog rukovodstva 12. prosinca i uhićenjem ključnih studentskih vođa. Sjednica u Karađorđevu označila je kraj Hrvatskog proljeća (Mihalke 2022: 18-19). Gušenje Hrvatskog proljeća 1971. pokazali su granice liberalizacije u zemlji (Batović 2012).

2.3. Ustavne promjene u Jugoslaviji

Politički sustav u socijalističkoj Jugoslaviji bio je tijekom desetljeća njezina postojanja podložan promjenama. Socijalistička Jugoslavija donijela je svoj prvi ustav u siječnju 1946., ali ključni je bio ustav iz travnja 1963., kada je država preimenovana u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (SFRJ). Taj ustav je dodatno naglasio socijalistički karakter države i uveo samoupravljanje u sve aspekte društva (Bizik 2018: 4) Kao što je rečeno, sredinom šezdesetih

dolazi potreba za decentralizacijom i povećanjem autonomije republika. Zbog rastuće napetosti republika i nacija, donesen je novi Ustav 21. veljače 1974. godine s naglaskom na decentralizaciju. Tim ustavom omogućene su veće ovlasti republikama i pokrajinama. Hrvatska, kao i ostale republike, imala je svako pravo donijeti vlastiti Ustav i zakone koji je morao biti u skladu s federalnim Ustavom. Hrvatska je tada mogla bolje upravljati svojim resursima i industrijom. Štoviše, povećalo se pravo na korištenje hrvatskog jezika u obrazovanju, medijima i javnom životu (Radelić 2006: 472- 483).

2.4. Titova smrt

Razdoblje 1970-ih u Jugoslaviji obilježeno je pripremama za sustav koji će postojati nakon Titove smrti. Tito je bio ključni čimbenik stabilnosti u zemlji, pa je bilo potrebno osigurati politički sustav koji će nadživjeti njegovu smrt i očuvati temeljne smjernice unutrašnje i vanjske politike. Kako se već navodi, proces decentralizacije, započet 1960-ih, kulminirao je Ustavom iz 1974., koji je dodatno ojačao republike, ali i učvrstio Titov status kao doživotnog predsjednika (Batović 2012).

Nakon Titove smrti 1980., vlast je preuzelo kolektivno Predsjedništvo SFRJ, ali ono nije uspjelo zamijeniti njegov autoritet. Unatoč reformama, nacionalne, kulturne i ekonomske razlike unutar Jugoslavije postale su nepremostive, što je u konačnici dovelo do raspada zemlje (Batović 2012). Istovremeno, jačao je nacionalizam u republikama, dok je komunistički sustav diljem svijeta bio u raspadu. S padom Berlinskog zida 1989., zemlje istočne Europe prelaze na demokratski sustav, a slične težnje pojavljuju se i u Jugoslaviji. Uz postojeće gospodarske probleme, rast nacionalizma i želje za većom samostalnošću Hrvatske i Slovenije, kao i dominacijom Srbije, činilo se da je rat neizbježan. Devedesetih godina Jugoslavija će potpuno nestati nakon krvavog rata (Bizik 2018: 4).

3. Novine u Socijalističkoj Hrvatskoj

Poslije Drugog svjetskog rata Jugoslavija, tako i Hrvatska, pod vlašću komunista preuzela je sustav po uzoru na sovjetski model medija. Iako se 1948. dogodio sukob sa Sovjetskim Savezom, to nije utjecalo na potpunu promjenu politike prema novinstvu koja je i dalje bila obilježena elementima sovjetskog modela. Iako je značajne promjene uveo sistem samoupravnog socijalizma, jugoslavenske su vlasti pokušavale zadržati potpunu kontrolu nad medijima na razne načine uključujući ideološkim pritiskom (Najbar-Agičić 2015: 166).

3.1. Sovjetski medijski sustav

U Europi mediji su se razvili u dva različita modela koja su se razlikovala prema medijima u demokratskim zemljama i komunističkim zemljama. Osnova komunističke vlasti bila je kontrola nad svim sredstvima javnog priopćavanja (Erceg 2017: 8). Komunistički monopol uspostavio se u svim političkim, javnim i društvenim aspektima države, tako i nad medijima. Mediji u komunizmu nisu bili samo alat propagande i agitacije, nego i kolektivnog organiziranja države i državljana (Najbar-Agičić 2017: 182).

Osim cenzure, kontrola se nametnula i materijalnim sredstvima kao što su državno vlasništvo nad izdavačkim poduzećima, tiskarama, papirom i distribucijom. Ono što je razlikovalo sovjetski model i zapadnjački je sovjetsko uklanjanje motiva profita medija. Aktualnost je bila manje važna u vijestima, a mediji su se koncentrirali u velika i strogo kontrolirana poduzeća (Spehnjak 2002: 102-104). Poanta toga, osim državnog vlasništva nad izdavačkim poduzećima i tiskarama, bila je lakša kontrola medija (Erceg 2017: 8-9). Tekstovi u sovjetskim novinama donosili su izvještaje i komentare političara, s minimalnim autorskim radom, osim u rubrikama kulture (Spehnjak 2002: 102-104). Dakle glavni cilj sovjetskog modela medija bio je propagiranje stavova vladajućih prema javnosti. Vlast je usmjeravala medije kako bi odgovaralo njezinoj političkoj koristi. Komunističkoj vlasti bili su potrebni mediji kako bi odgojili masu prema komunističkoj ideologiji i socijalističkom duhu (Erceg 2017: 8-9).

3.2. Hrvatski tisak poslije Drugog svjetskog rata

Velika promjena za povijest medija u Hrvatskoj bila je godina 1945. zbog promjene političkih režima. Do tada mediji na teritoriju Nezavisne Države Hrvatske služili su isključivo ustaškoj propagandi. Građanski listovi praktički su nestali 1941. godine nakon uspostave NDH. Samo su oni koji su potpuno prihvatili ustaški režim nastavili s izlaženjem. Ubrzo nakon rata Komunistička partija Jugoslavije dobila je vlast te uspostavila komunistički monopol nad medijima. Kada se

Hrvatska našla pod kontrolom partizana u zemlji ostali su izlaziti ili su pokrenuti samo mediji bili vezani za Narodnooslobodilački pokret (NOP) (Najbar-Agičić 2020: 78). Glavni je bio republički dnevnik *Vjesnik* u Zagrebu, te se uz njega nalaze regionalne novine i lokalni listovi: *Glas Slavonije*, *Glas Istre*, *Slobodna Dalmacija*, *Primorski glasnik*, *Narodni list* i *Varaždinske vijesti*. U početku obilježja medijske scene bile su nesigurnost vlasti, te gruba partijska kontrola. Kontrolu medija prvenstveno je održavao Agitprop, odjela za agitaciju i propagandu. Poslije rata hrvatski je tisak bio usmjeren na širenje partijske propagande, mobiliziranje masa i preodgajanje građana. (Najbar-Agičić 2015: 165).

Formalno u zemlji vladala je sloboda tiska, koja se teoretski jamčila i u ustavu. Ipak, stvarnost je izgledala ponešto drugačije. Prvi Zakon o štampi u Jugoslaviji bio je objavljen 24. kolovoza 1945., a u Hrvatskoj 20. rujna. Tim Zakonom proglašena je sloboda tiska, ipak Zakon je pun zabrana (Erceg 2017: 12). Kada je donesen Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije u siječnju 1946., u njemu se našla sloboda medija. U Ustavu se navodi sloboda tisaka, govora i udruživanja, tako i u Ustavu Narodne Republike Hrvatske iz 1947. piše isto (Najbar-Agičić 2017: 183) No istodobno kažnjivo je pokušati promijeniti ili narušiti ustavno uređenje. Nije se smjelo pisati ili pričati protiv komunističke ideologije i partije, time je zapravo ograničeno građansko pravo i slobodu medija, te javnog prostora (Erceg 2017: 12).

Nakon rata Partija je bila svjesna kako nije imala dovoljan utjecaj u društvu, to je i bio razlog razvijanja jake agitacije i propagande. Hrvatska je i za vrijeme NDH izgubila građanske tiskovine, ali njihova obnova u Jugoslaviji nije bila moguća. Partija je eliminirala neovisne medije i stvorila potpuno novi medijski sustav. Naravno, dominirali su listovi koji su bili partizanskog podrijetla. Širenje komunističke ideologije bila bi nemoguća bez propagande, a aparat Agitpropa, kao najvažniji zadatak, preodgojio je narodnu masu koja je slijedila taj ideal. Agitprop je imao potpunu kontrolu nad medijima u razdoblju od 1945. do 1952. godine (Najbar-Agičić 2017: 179-182).

Agitprop je već 1945. godine bio podijeljen na sektore „za štampu i agitaciju, teoretsko-predavački sektor, kulturni sektor, organizaciono-tehnički sektor te pedagoški sektor“ (Najbar-Agičić 2013: 30-40). Sektor za štampu i agitaciju imao je sveukupnu kontrolu nad tiskom. Zadužen je bio o tome koji članci će se objaviti o čemu će pisati, što će biti izbrisano, dodano i naglašeno. Također on je bio odgovoran koji ljudi rade u redakcijama partijskih tiskovina. Što se tiče teoretsko-predavačkog sektora, on je brinuo da sva pitanja u tiskovinama budu odgovorena s partijskog gledišta i pravilno tumačena (Najbar-Agičić 2017: 182-197).

Kulturni sektor je davao inicijativu za organizaciju i razvijanje kulturnog života te je rukovodio izborom dijela koja treba prikazati i štampati. Fokus je bio na izdavanju i prevođenju marksističke literature i klasike marksizma-lenjinizma (Najbar-Agičić 2013: 30-40). A organizacijsko-tehnički sektor kontrolirao je sredstva za propagandni rad. Još jedan su razlog zašto je komunistički

monopol brzo zavladao medijima bili su članovi partije unutar redakcija. Partija je preko Agitpropa mogla kontrolirati sastav redakcija i povećavati broj svojih članova među novinarima (Najbar-Agičić 2017: 182-197). Agitprop je imao složenu organizacijsku strukturu koja se često mijenjala zbog različitih kritika i reorganizacija. Personalne promjene, nedostatak adekvatnih kadrova i različiti organizacijski izazovi stalno su ometali njegov rad (Najbar-Agičić 2013: 40-51).

Aparat Agitpropa osnovan je u Hrvatskoj na ljeto 1945. Iz početka bilo je poteškoća, te je bilo kritika s vrha partije. U konačnici bio je ipak djelotvoran u uspostavi kontrole nad medijima. Novinari su trebali biti „vojnici partije“ kojima je najveća zadaća bila preodgojiti masu i stvoriti socijalističkog čovjeka. Komunistička partija je jedino imala problem katoličkim tiskom. To su bili listovi koje su izdavale crkvene institucije, a partiji nije lako to staviti pod svoju kontrolu. Odlučili su se na njegovo gušenje, tako da su uskratili papir. No ipak u Hrvatskoj broj listova se znatno povećao. Godine 1949. izlazilo je, 128 raznih listova i časopisa: šest dnevnika, jedan list koji je izlazio dva puta tjedno, 25 tjednika i 17 polumjesečnika, 17 mjesečnika i 6 povremenih listova, te 57 raznih časopisa. Do kraja 1948. rad aparata Agitpropa se intenzivirao. Pokušali su riješiti najveći problem – problem nedostatka kadrova. Mali broj novinara koji su radili u tadašnjim medijima je bio obrazovan, a još manji broj novinara sa završenim fakultetom. Dok s druge strane novinari s prethodnim iskustvom smatrani su sumnjivim. Većina njih je potisnuto iz medija, ipak mediji ne mogu funkcionirati beziskusnih novinara. Štoviše, novinari koji su radili za vrijeme Narodnooslobodilačkog pokreta brzo su napredovali i bili na visokim pozicijama izvan redakcija. (Najbar-Agičić 2017: 185-197).

Jedna od zanimljivosti je i jednogodišnja Novinarska škola otvorena 1949. u Zagrebu, ipak ta ideja je propala. Kako bi ipak ispravili grešku osnovana je dvogodišnja Viša novinarska škola koja je propala odmah nakon prve generacije zbog nejasnih razloga. A za novinare s iskustvom koji nisu upoznati s komunističkom ideologijom nudilo se šestomjesečni tečaj marksizma-lenjinizma. Iz ovog se zaključuje da su Novinarske škole otvorene kako bi komunisti bili novinari, a tečajevi kako bi novinari upoznali komunističku ideologiju (Najbar-Agičić 2017: 185-197).

Nakon što je prestalo djelovanje Agitpropa, tijekom ranih 1950-ih godina u Hrvatskoj i Jugoslaviji započinje prvi val liberalizacije. U tom razdoblju uveden je sustav društvenog samoupravljanja, koji je uveo određene aspekte tržišne konkurencije u poslovanje poduzeća. Prema teorijskim postavkama, plaće zaposlenika trebale su biti vezane uz financijski uspjeh poduzeća, no to je bilo teško ostvariti, osobito u izdavačkim kućama čiji su proizvodi, poput novina, imali ključnu propagandnu ulogu za režim. Ipak, pedesete godine donijele su značajan porast profesionalizma u novinarskoj profesiji (Najbar-Agičić 2015: 168-169). Štoviše, godine 1956. Zakon regulira osnivanje novinskih poduzeća. Novinarstvo kao profesija definira se kao društveno-politička (Erceg 2017: 12-15). Kasnije u Ustav iz 1963. zbog ostvarenja društvenog

samoupravljanja, piše kako građani posjeduju pravo izražavanja svojega mišljenja putem medija, te imaju svako pravo koristiti medije kao sredstvo informiranja. Također je napisano i pravo na izdavanje novina i tiskovina. Ipak, to pravo prati i upozorenje kako se tom građanskom slobodom ne smije koristiti kako bi se rušilo socijalističko demokratsko uređenje definirano Ustavom. Ustav iz 1946. i 1963. po pitanju medija i građanskih sloboda su slični, ipak Ustav je Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije dao poticaj liberalizaciji medija. Mediji su ostali dužni objektivno i točno dijeliti informacije javnosti te dijeliti mišljenja koja su u interesu vlasti (Erceg 2017: 10-12).

3.3. Hrvatsko proljeće i tisak

Iako je početkom 1950-ih naišao prvi val liberalizacije u Jugoslaviji, režim je ubrzo nakon toga, opet postao stroži. Granice prve liberalizacije pokazao je slučaj Milovana Đilasa iz 1954. godine. Ipak, već sredinom 1960-ih dolazi do ponovne liberalizacije, nakon izbacivanja Aleksandra Rankovića koji je bio odgovoran za aparat sigurnosti. Tada je uslijedila nova faza liberalizacije u Jugoslaviji. U tom razdoblju jačali su nacionalni osjećaji, a krajem 1960-ih i početkom 1970-ih javlja se pokret poznat kao Hrvatsko proljeće, obilježen kulturnim, gospodarskim i političkim promjenama u Hrvatskoj (Najbar-Agičić 2015: 165-179).

Za vrijeme Hrvatskog proljeća, mediji imaju slobodniji razvoj. Reformni pokret dobio je zamah na Desetoj sjednici CK SKH u siječnju 1970. godine, kada su sloboda izražavanja i medija dobile novi poticaj, a Radiotelevizija Zagreb i *Vjesnik* imali su značajnu ulogu u promoviranju idaja koje je zagovaralo hrvatsko reformno vodstvo: Mika Tripalo i Savka Dabčević-Kučar. Pokret je kulminirao 1971., kada su se gotovo svi slojevi društva uključili, no do kraja godine, pod pritiskom Saveza komunista Jugoslavije i Josipa Broza Tita, vodstvo SKH je smijenjeno, a pokret je slomljen. Uslijedili su progoni proljećara, uključujući novinare, dok je nakon toga uslijedilo razdoblje pojačane političke represije (Najbar-Agičić 2015: 165-179).

3.4. Hrvatske lokalne novine u socijalizmu

Komunističke vlasti su odmah nakon završetka rata prepoznale ključnu ulogu medija u propagandi, uključujući lokalne novine. Iako su se neki lokalni listovi tiskali tijekom Narodnooslobodilačkog rata, nakon rata je njihov broj bio ograničen zbog nedostatka kadrova i resursa unutar Komunističke partije. Zbog toga su lokalni mediji najčešće djelovali u većim gradovima, ali uz česte prekide i kritike zbog sadržaja (Najbar-Agičić 2023: 85-94).

Početkom 1950-ih situacija se znatno poboljšala, te su u mnogim gradovima Hrvatske i Jugoslavije počeli izlaziti lokalni tjednici. Ovi listovi su uglavnom bili glasila općinskih

konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda, no njihova pravna i financijska situacija bila je nestabilna i podložna promjenama (Najbar-Agičić 2023: 85-94).

Tijekom 1960-ih, lokalni tisak i drugi mediji, uključujući radio stanice, postaju važni alati socijalističkog samoupravljanja u SFRJ. Smatralo se da je masovna komunikacija ključna za demokratičnost i društvenu razmjenu mišljenja, dok su lokalni listovi služili kao „javni forumi“. Socijalistički samoupravni sustav stavljao je veliki naglasak na ulogu medija u omogućavanju društvene komunikacije. Ipak, lokalni mediji bili su ključni za provedbu politike saveznih i republičkih vlasti. Do 1969. u Hrvatskoj je bilo 24 lokalna lista koja su pokrivala 82 od 105 općina, s tjednim nakladama od oko 200 tisuća primjeraka (Najbar-Agičić 2023: 85-94).

Ipak, lokalni mediji suočavali su se s mnogim poteškoćama. Lokalne vlasti nisu znale dobro upravljati medijima. Restrukturiranje lokalnih medija bilo je sporo, a samoupravljanje u lokalnim novinama zaostajalo je za onim u dnevnim i regionalnim listovima. Glavni problem bio je slab materijalni temelj i nedostatak inicijative za rješavanje tih problema. Osnivanjem savjeta lokalnih listova, što je bio element socijalističkog samoupravljanja formaliziran je utjecaj partije i njenih organizacija kao što su Savez sindikata, SUBNOR, JNA, SSRN, SKH i Savez omladine, čiji su predstavnici često nadmašivali broj zaposlenika u redakcijama. Zapošljavanje i imenovanja na upravne funkcije ovisila su o mišljenju Saveza komunista, dok su SUBNOR i druge organizacije redovito izražavale nezadovoljstvo i pokretale kritike objavljenih tekstova (Najbar-Agičić 2023: 85-94).

S vremenom je socijalističko samoupravljanje postajalo sve složenije, a rast birokracije smanjivao je njegovu učinkovitost. Uvođenje samoupravnih interesnih zajednica (SIZ-ova) bilo je pokušaj stabilizacije financija lokalnih medija. Usvojeni su sporazumi između lokalnih poduzeća i medija kako bi se stabilizirala financijska situacija lokalnih novina kroz proces podružljavanja (Najbar-Agičić 2023: 85-94).

Republička konferencija SSRNH posvećivala je nedovoljne pažnje prema lokalnim medijima, štoviše pitanje lokalnih medija razmatrano samo dva puta u deset godina. Problem je i varijabilnost položaja lokalnih medija ovisno o odnosima „organa društvenog utjecaja i osnivača“, od pažljive brige do zanemarivanja. Isticalo se da organi društvenog utjecaja postoje, ali njihov rad nije zadovoljavajući, Zakon o javnom informiranju provodi se samo formalno, a lokalni listovi su podložni utjecaju poslovnih organa ili neformalnih grupa. SIZ-ovi su uglavnom postali sredstva za financiranje svih poslova, a lokalne novine često posluju s minimalnim profitom ili gubicima. Primijećen je nedostatak kadrovske politike te odgovornosti u izvještavanju. Iako su mnoge stvari bile formalno ispravne, primijećeni su „politički promašaji i zastranjivanja“, ali je smatrano da su te ocjene jednostrane. Krajem 1980-ih postale su jasne otvorenije kritike, a zakon iz 1982. još nije bio potpuno implementiran. Društvena i gospodarska kriza se reflektirala i na medijima, uz

tehničke probleme i zastarjelu opremu. Pokušaji racionalizacije nisu donijeli željene rezultate, dok je složeni sustav socijalističkog samoupravljanja na polju lokalnog informiranja pokazao neuspjeh, a očekivani proces „podružtvljavanja“ nije se ostvario (Najbar-Agičić 2023: 85-94).

3.5. Medij nakon Titove smrti

Nakon Titove smrti 1980. godine, destabilizacija države dovela je do povećane potrebe za kontrolom javnog izražavanja ali i problemima u medijima. Nedostatak papira smanjio je opseg novina. Kao odgovor, 1982. godine donesen je Zakon o javnom informiranju, koji je naizgled podržavao slobodu govora, ali je istovremeno postavio nova ograničenja na tu slobodu. Sloboda tiska ostala je pod nadzorom sustava društvene kontrole, kojim je upravljao Savez komunista, dok su represije provodili prema Kaznenom zakonu i Zakonu o sprečavanju zloupotreba slobode informacija. Bile su prisutne „crne liste“ novinara i drugih osoba kojima je bio ograničen pristup medijima. Hrvatski su mediji često bili pod kritikama beogradskih medija, iza kojih su stajali pripadnici rigidnih partijskih frakcija i srpski nacionalistički krugovi (Najbar-Agičić 2015: 176-177).

4. Analiza lokalnih listova u Hrvatskoj u službi komunističkog režima

Tijekom razdoblja socijalističke Jugoslavije lokalne novine bile su ključne za oblikovanje javnog mnijenja promoviranju ideologija komunističkog režima. Tisak je, kao sredstvo propagande, bio pod izravnim utjecajem vladajućih struktura koje su u cilju imale održati režim stabilan te učvrstiti socijalizam. To se odnosilo kako na novine koje su izlazile u Zagrebu, tako i regionalne i lokalne listove. Tema ovoga rada jesu lokalni listovi. Zato za analizu podataka, odabrana su dva hrvatska lokalna lista, točnije tjednika *Vinkovački list* i *Virovitički list*, s posebnim naglaskom na njihovu ulogu u propagandi tijekom tri ključna razdoblja socijalističke Jugoslavije.

Analizu bilo je moguće provesti na temelju digitaliziranog novinskog gradiva. Naime, digitalizirani primjerci novina pronađeni su na stranici Metelgrad, digitalna knjižnica. Te svi navedeni brojevi su lako dostupni i mogu se pronaći u njihovoj Arhivi.

Odabran *Virovitički list*, jedini lokalni list u Virovitičko-podravskoj županiji, koji je izlazio neprekidno od 29. rujna 1953. godine, pružajući važne uvide u način na koji su lokalne tiskovine podržavale komunistički poredak. Zatim, analiziran je *Vinkovački list*, koji se počeo izdavati 1952. godine pod nazivom *Vinkovačke novosti*. Nakon spajanja *Vinkovačkih novosti* i *Vukovarskih novina*, od 1956. te novine nose naslov *Novosti*, da bi do ponovnog razdvajanja došlo 1976. kada je vraćen naslov *Vinkovačke novosti*. Taj se naslov zadržao do 1990. godine. Nakon toga se taj vinkovački tjednik zove *Vinkovački list*.

Kako bi se temeljito analizirala uloga ovih novina u propagandnom aparatu Jugoslavije, odabrana su tri ključna razdoblja koja predstavljaju bitne događaje u povijesti Jugoslavije: 1958., 1971. i 1980. godina.

Godina 1958. odabrana je za uvid u rane faze stabilizacije komunističkog režima. Iako znamo da je uspostava režima započela ranijih godina nakon rata, u travnju 1958. godine odvio se VII. Kongres SKJ. On je bio bitan jer je definirao daljnji politički i ideološki smjer zemlje u kontekstu međunarodnih i unutarnjih problema. Na njemu se odlučilo o oblikovanju sustava nakon sukoba sa Sovjetskim Savezom i udaljavanja od sovjetskog modela. Točnije, oblikovao je jugoslavenski socijalizam, naglašavajući samoupravljanje i prijenos moći s države na društvo. Na kongresu su kritizirani sovjetski utjecaj i kapitalizam, te istaknuto da se socijalizam treba razvijati prema potrebama svake zemlje. Glavni ciljevi bili su jačanje društvene svojine i širenje socijalističke demokracije (Duda 2019: 11-17). Zato je izdvojeno drugo tromjesečje 1958. godine s naglaskom na period od 22. do 26. travnja kada se odvio VII. Kongres SKJ. Analizom članaka iz te godine želim potvrditi hipotezu da su lokalne novine koristile propagandu kako bi učvrstile ideološku kontrolu nad stanovništvom, naglašavajući socijalističke vrijednosti i lojalnost prema Partiji.

Godina 1971. izabrana je zbog događaja Hrvatskog proljeća, političkog pokreta koji je izazvao značajne promjene u unutarnjoj politici Jugoslavije. Ovo razdoblje obilježile su kulturne, gospodarske i političke promjene koje su imale dubok utjecaj na cijelu zemlju. Tijekom Hrvatskog proljeća, liberalnije političko okruženje i otvoreniji stavovi unutar hrvatskog partijskog vodstva omogućili su medijima veću slobodu izražavanja. Lokalni tiskovni mediji, kao glasnici društvenih promjena, počeli su odražavati sve veći pluralizam mišljenja i slobodnije rasprave o nacionalnim pitanjima. Ovaj period predstavljao je svojevrsno otvaranje medijskog prostora, pružajući novinarima priliku da se bave temama koje su ranije bile ograničene (Bizik 2018: 14). Iako, Hrvatsko proljeće započinje donošenjem Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967, izabrana je godina 1971. kao trenutak sloma i gušenja pokreta. Razdoblje na kojem se bazira analiza lokalnih tiskovina je zadnje tromjesečje s naglaskom na mjesec prosinac iste godine. U prosincu 1971. godine odvio se sastanak Tita s hrvatskim vodstvom i sjednica Predsjedništva SKJ u Karađorđevu, točnije 1. i 2. prosinca 1971., te ostavka istoga vodstva na sjednici CK SKH 12. prosinca. Ovi događaji imali su brojne posljedice u državi ali i medijima. Cilj je dokazati hipotezu da su tijekom ovog razdoblja lokalne novine bile pod povećanim pritiskom da promiču jedinstvo jugoslavenskih naroda, dok su istovremeno suzbijale nacionalističke tendencije i slobodu izražavanja.

Godina 1980. odabrana je zbog smrti Josipa Broza Tita, ključnog trenutka u jugoslavenskoj povijesti. Josip Broz Tito, dugogodišnji vođa Jugoslavije, umro je 4. svibnja 1980. godine u Ljubljani, što je izazvalo duboku tugu i osjećaj gubitka diljem zemlje. Njegova smrt označila je kraj jedne ere i pokrenula brojne strahove o budućnosti Jugoslavije bez druga Tita koji je godinama održavao savez jugoslavenskih naroda na okupu. Iz tog razloga za analizu tiska odabrano je drugo tromjesečje s naglaskom na mjesec svibanj. U analizi članaka iz ove godine, želim dokazati da su lokalne tiskovine koristile propagandu kako bi očuvale stabilnost i legitimitet režima, ističući Titov kult ličnosti i nasljeđe socijalističke Jugoslavije.

Također, prilikom analize kroz ova tri razdoblja pokušat će se odgovoriti na istraživačka pitanja: Koja je pozicija lokalnih novina u političkom sistemu socijalističke Jugoslavije? Na koji način lokane novine promoviraju ideologiju vladajućih? Koje teme dominiraju u propagandnoj djelatnosti lokalnog tiska? Postoji li jedinstveni model uređivačke politike lokalnih listova? Kako se važni događaji i prekretnice u povijesti socijalističke Jugoslavije odražavaju na pisanje lokalnog tiska?

Da bi se lakše odgovorilo na pitanja i potvrdile hipoteze, analizirala sam i kvantitativni aspekt propagande u listovima. Tekstovi su podijeljeni u četiri skupine te su izbrojani ako pišu: o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji (SKJ i SKH), o Josipu Brozu Titu, o bratstvu i jedinstvu i o partizanskoj borbi za vrijeme Drugog svjetskog rata (NOB)

4.1. Analiza lokalnog tiska 1958. godine

Godine 1958. jedan primjerak *Virovitičkog lista*, organa socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske za kotar Viroviticu koštao je dvadeset dinara, glavni odgovorni urednik bio je Rudolf Štajer, izdavač je bio SSRN grada i kotara Virovitica te se tiskao u „Štampi“ grafičko poduzeće Osijek. *Vinkovački list*, 1958. godine nazivao se *Novost*, Glasilo socijalističkog saveza radnog naroda Kotara Vinkovci. Jedan primjerak se prodavao po cijeni od deset dinara, direktor je bio Božo Babić, izdavač je bila Novinska ustanova Vinkovci te je glavni urednik bio Vlado Kostelnik. *Novost* se tiskao u tisku grafičkog poduzeća „Iskra“. Zanimljivo je da na svakom primjerku *Novosti* nalazi se, u lijevom gornjem kutu, uzrečica „Smrt fašizmu – sloboda narodnu!“.

Teme o kojima se najviše piše u lokalnim tjednicima u ovo vrijeme su politika i poljoprivreda, eventualno zanimljivi i bitni događaji u toj lokalnoj zajednici. Očito je kako se tjednici bave lokalnim temama te čak pišu o problemima koji postoje unutar zajednice. Naravno da takvi tekstovi ne kritiziraju vlast nego samo skreću pozornost na probleme kako bi se pronašlo rješenje. Štoviše, ponajviše se naglašava uspjehe i poboljšanja koja su provedena. U oba lista piše se najviše u pozitivnom duhu, o napretku, gradnji, investiranju, koliko se daleko došlo nakon rata, o zajednici Jugoslavena i vrijednom radu koji donosi napredak te ženama kao radnicama i omladini kao budućnosti. Naglašavalo se blagostanje koje je nastalo ili kojem se približavaju u Jugoslaviji.

U travnju 1958. godine *Virovitički list* objavljuje tri broja (od 218. do 220.) od 4. do 18. travnja. Ova tri broja u travnju broje jedanaest tekstova o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, jedan tekst o Josipu Brozu Titu i tri teksta o bratstvu i jedinstvu te nema ni jedan naslov o Narodno oslobodilačkoj borbi. Isti mjesec tjednik *Novost* objavljuje, također, tri broja (od 15. do 17) u periodu od 5. do 19. travnja. U njima broji jedanaest tekstova o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, jedan tekst o Titu, šest tekstova o bratstvu i jedinstvu te šest tekstova o partizanskoj borbi za vrijeme rata. Tekstovi o Josipu Brozu Titu i o Narodnoj oslobodilačkoj borbi uglavnom su popraćeni fotografijama, tako da ove skupine teksta broje najviše fotografije u obliku propagandnog sadržaja kroz sva tri mjeseca. Primjer može biti tekst Nikole Kneževića objavljen 12. travnja u 16. broju *Novosti* na drugoj strani. Naslov teksta je „Sjećanje jednog ratnika na borbe oslobođenja našeg kotara“, a u njemu se opisuje u prvom licu događaje iz NOB-a u Vinkovcima s tri fotografije boraca iz tog razdoblja, kao uspomenu jednog borca.¹

U mjesecu travnju se ne spominje VII. kongres SKJ jer se zadnji broj tjednika objavljuje 19. travnja, a kongres se odvija u periodu od 22. do 26. travnja.

¹ „Sjećanje jednog ratnika na borbe oslobođenja našeg kotara“, *Novost*, Nikola Knežević, broj 16, 12. travanj 1958, str. 2.

U svibnju nalazimo najviše propagandnog sadržaja ali i brojeva, nakon VII. Kongresa SKJ. Također 1. svibnja se slavio „1. Maj“ praznik rada, a 25. svibnja Dan mladosti kao proslava Titovog rođendana. *Virovitički list* objavljuje pet brojeva (od 221. do 225. broja) od 1. svibnja do 30. svibnja. Taj mjesec broji dvadeset i jedan tekst o komunističkoj ideologiji i Partiji, tri teksta o Titu, jedanaest tekstova o bratstvu i jedinstvu te dva teksta o NOB-u. Isto tako *Novost* objavljuje pet brojeva (od 18./19. do 23. broja) od 1. do 31. svibnja. Tih pet brojeva sadrži dvadeset tekstova o komunističkoj ideologiji, tri teksta o Titu, sedam tekstova o bratstvu i jedinstvu te četiri teksta o NOB-u. Važno je za naglasiti kako dosta tekstova spada u sve četiri skupine, odnosno spominje se drug Tito, komunistička ideologija, oslobođenje od neprijatelja i bratstvo i jedinstvo. Takve tekstove se ubrajalo u onu skupinu na kojoj je tema teksta imala naglasak.

O Josipu Brozu Titu pisalo se ponajviše u svibnju, što je očekivano s obzirom na to da se tada slavio Titov rođendan (Dan mladosti). Titov kult ličnosti propagirao se i u dječjim rubrikama. U *Virovitičkom listu* 13. lipnja u 227. broju u rubrici „Kutak najmlađih“, na petoj stranici može se vidjeti slika nasmijanog Josipa Broza Tita uz naslov „U čast rođendana druga Tita!...“, a ostatak rubrike ispunjavaju dječje pjesmice naslova poput „Dragi i voljeni naš učitelju – družo Tito!“². Često su objavljivani i Titovi govori i direktne poruke narodu. Primjerice 20. lipnja u 228. broju *Virovitičkog lista* na prvoj stranici, objavljen je Titov govor na proslavi 150-te godišnjice istarskih ugljenokopa naslova: „Sa svim zemljama treba uspostaviti odnose suradnje, a ne ograničiti se na dva tabora“ u kojem nastavlja propagirati odluke VII. Kongresa SKJ: „...mi imamo najbolju perspektivu da postignemo ono, za što smo se borili, za što se naša radnička klasa i prije i za vrijeme rata, a i poslije rata borila“.³

² „Kutak najmlađih“, *Virovitički list*, rubrika za djecu, broj 227 (13) lipanj 1958, str. 5.

³ „Sa svim zemljama treba uspostaviti odnose suradnje, a ne ograničiti se na dva tabora“, *Virovitički list*, Titov govor, broj 228, 20. lipanj 1958, str. 1.

Slika 1 Naslovnica Virovitičkog lista broj 221, 1. svibnja 1958. godine

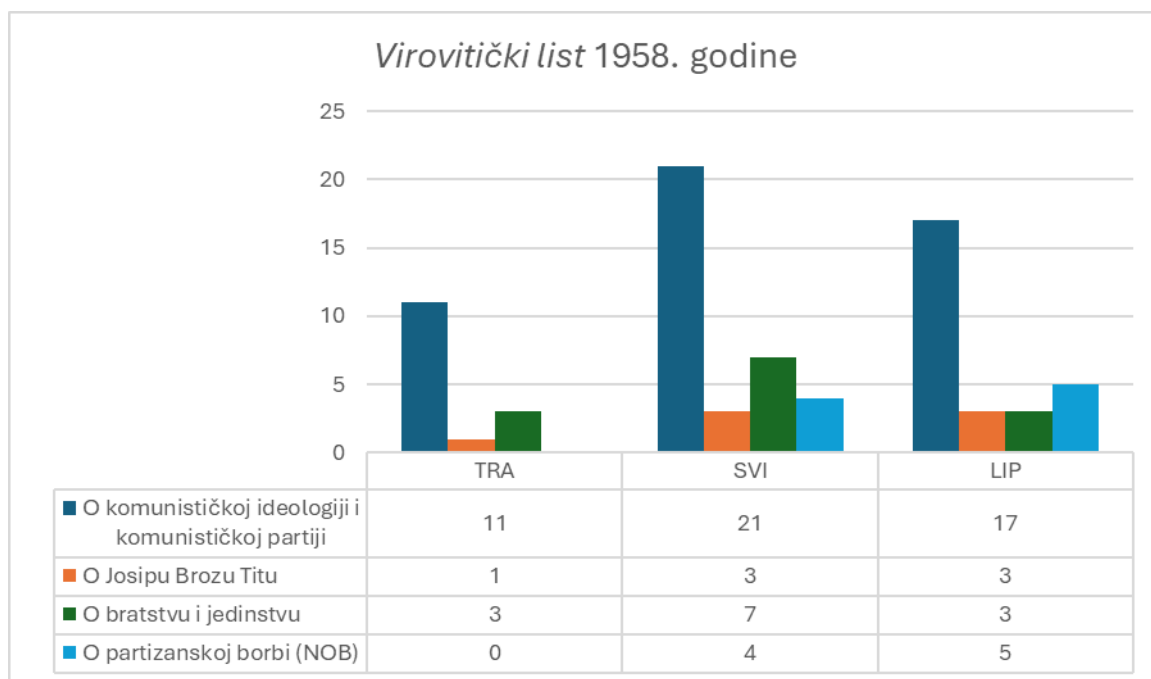
Zanimljivo primjer je tekst bez autora pod naslovom „Prvi Maj“ kojeg dijele oba tjednika objavljenog na naslovnoj stranici 1. svibnja. Tekst propagira Praznik rada uz socijalističke ideale. „Praznik je rada, pozdravimo našeg radnog čovjeka koji djelom svojih ruku i uma govori i svjedoči o nama, na ovom našem prostoru i u svijetu, i o nama borcima, i radnicima, i Jugoslavenima, i socijalistima i internacionalistima ujedno!“⁴ Ovaj tekst je primjer kako je komunistički monopol prožimao sadržaj medija. Tekst je očito bio namijenjen istovremenom objavljivanju u cijeloj zemlji.

O prazniku rada i danu mladosti te njihovoj proslavi pisalo se cijeli svibanj, a o događaju VII. Kongresa od početka svibnja pa se do kraja lipnja, posebno u tjedniku *Novost* koji je objavio nešto više tekstova o Kongresu nego *Virovitički list*. Odličan primjer je izvještaj autora B.B. objavljen u *Novostima* 7. lipnja u 24. broju na samoj naslovnici: „Socijalistički savez počeo je provoditi odluke VII. Kongresa Saveza Komunističara Jugoslavije“⁵.

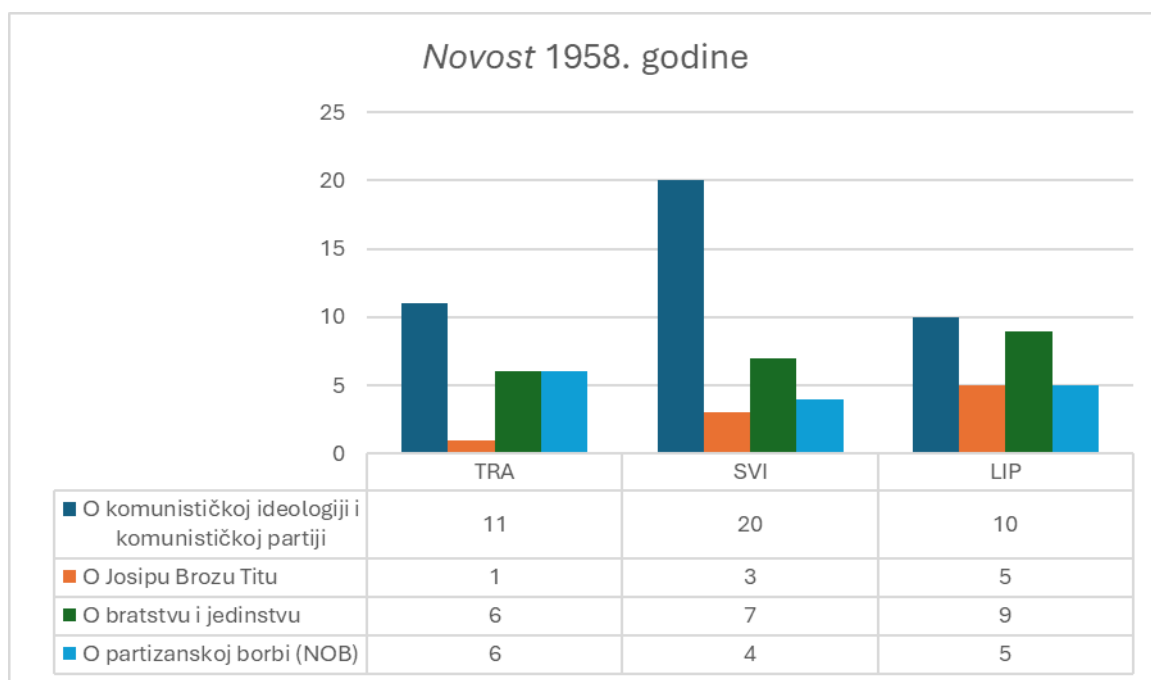
⁴ „Prvi Maj“, *Virovitički list*, broj 221, 1. svibanj 1958, str 1.

⁵ „Socijalistički savez počeo je provoditi odluke VII. Kongresa Saveza Komunističara Jugoslavije“, *Novost*, izvještaj B.B., broj 24, 7. lipanj 1958, str. 1.

U lipnju *Virovitički list* objavljuje četiri broja (od 226 do 229.) u razdoblju od 6. do 27. lipnja. U njima je objavljeno sedamnaest tekstova o komunizmu i Partiji, tri teksta o Titu, tri o bratstvu i jedinstvu i pet tekstova o NOB-u. Za razliku od njega *Novost* objavljuje četiri broja (od 24. do 27.) u razdoblju od 7. do 28. lipnja, u kojima je objavljeno deset naslova o komunističkoj ideologiji i Partiji, pet tekstova o Titu, devet tekstova o bratstvu i jedinstvu te pet tekstova o NOB-u.

Slika 2 Virovitički list 1958. godine

Slika 3 Novost 1958. godine

Sveukupno gledano *Virovitički list* u drugom tromjesečju objavljuje osamdeset propagandnih tekstova. Od kojih je objavljeno četrdeset i jedan o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, devet o Josipu Brozu Titu, dvadeset i tri o bratstvu i jedinstvu te sedam o NOB-u. Nešto više propagandnih tekstova objavljuju *Novosti* broje osamdeset i pet tekstova i naslova propagandnog sadržaja od čega su četrdeset i osam o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, sedam o Josipu Brozu Titu te petnaest tekstova o bratstvu i jedinstvu i petnaest tekstova o NOB-u.

4.2. Analiza lokalnog tiska 1971. godine

Godine 1971. *Virovitički list* izdaje Novinska i radio-informativna ustanova Virovitica. Glavni i odgovorni direktor je Rudolf Štajner, a tiska se u NIŠP „Prica“ Virovitica. Cijena jednog primjeraka je jedan dinar. *Novost* izdaje Novinska i radio-informativna ustanova „Novost“ Vinkovci svaki petak. Glavni i odgovorni urednik je Branko Skender, a tiska se u NIP „Štampa“ Osijek. Cijena jednog primjeraka je jedan dinar.

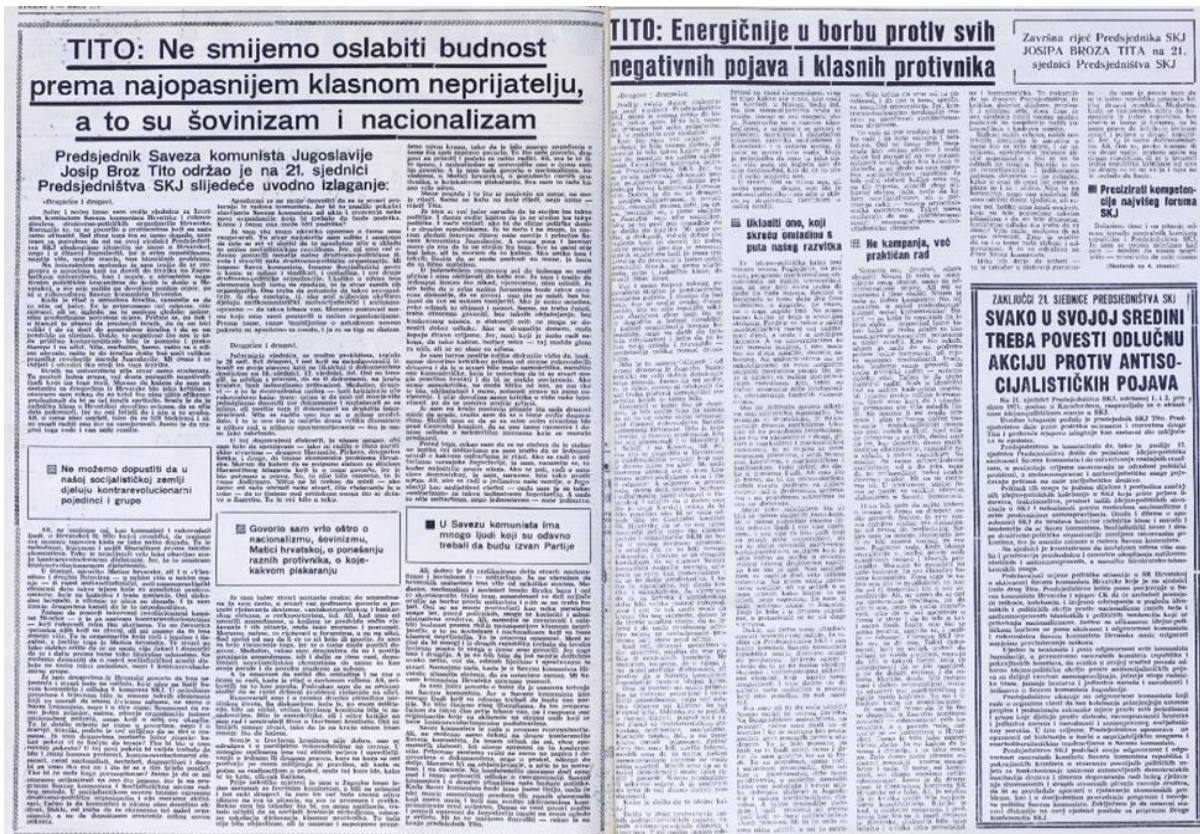
U usporedbi sa 1958. godinom tematika i stil novinstva se iznimno promijenio u 1971. godini. Naslovi su provokativniji, stil pisanja nije više poetičan, niti toliko prožet književnim stilistikama. Dapače pojavljuju se personalizirani tekstovi novinara, s crtom humora i pristupačnosti. Što se tiče tematike, u velikoj mjeri je umanjena direktna propaganda koja nameće vrijednosti socijalističkog sustava, iako nije u potpunosti isključena. Štoviše, teme su negativnije, javljaju se i elementi žutog tisak. Počinje se pisati o ubojstvima, problemima, pa čak, do određene mjere, pojavljuju se kritike vlasti. Nezaposlenost kao tema se najviše spominje od svih. Primijećene promjene u tisku dokaz su društveno-političke situacije ali i polagane liberalizacije tiska.

U listopadu 1971. godine *Virovitički list* objavljuje tri broja (od 768. do 770.) od 14. do 28. listopada. U ta tri broja objavljeno je četiri teksta o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, jedan tekst o Titu, četiri teksta o bratstvu i jedinstvu te osam naslova o NOB-u. S druge strane *Novost* objavljuje četiri broja isti mjesec (od 38. do 42.) u razdoblju od 1. do 29 listopada. U tom periodu objavljeno je devet tekstova o komunističkoj ideologiji i partiji, nema tekstova o Titu, tri teksta o bratstvu i jedinstvu te jedan tekst o NOB-u. *Virovitički list* broji puno više naslova o NOB-u jer se u listopadu slavilo oslobođenje Virovitice iz 1944. godine.

U studenom *Virovitički list* objavljuje tri broja (od 771. do 773/774.) u razdoblju od 4. do 25. studenog u kojima broji osam tekstova o komunističkoj ideologiji i Partiji i četiri teksta o bratstvu i jedinstvu te nema tekstova o Titu i NOB-u. Slično broji i *Novost* s četiri broja taj mjesec (od 43. do 45/46.) u razdoblju od 5. do 26. studenog. Taj mjesec objavljeno je samo sedamnaest tekstova o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji te samo tri teksta o bratstvu i jedinstvu. U studenom 1971. godine novine su pune rasprava a ne propagande kao takve, što će se znatno

promijeniti ulaskom u prosinac. Zanimljiva je rubrika u *Novostima* „Jezik naš hrvatski“ u kojem bi se raspravljalo o temama kao što su „hiljada ili tisuću“. Iako već pred kraj mjeseca osjeća se pritisak na novinarima da pišu o komunističkoj ideologiji i zajednici.

Novost 29. studenog u broju 45/46, nešto sitno na prvoj stranici i nastavak na drugoj, objavljuju izvještaj autora M.B. „Kao što smo imali vjeru u svoju Partiju i njeno rukovodstvo u ratu tako i danas usvajamo stavove 10. i 22. Sjednice CK SKH“.⁶ Osim izvještaja objavljena je nepotpisana obavijest na naslovnici propagandnog sadržaja „Uz Dan Republike CVJETAJ I RASTI REPUBLIKO NAŠA“. Samo u dva mjeseca pristup problemu i njihovi naslovi se mijenjaju. Kritika je srezana, a Partija „ljuta“. Vidi se u tekstu očigledna linija partijskog vodstva u Beogradu: „...sada kada se borimo za čiste račune, kada se borimo protiv svakog unitarističkog i nacionalističkog skretanja, ujedno izražavamo stajališta našeg CK, stajališta druga Tita... Upravo zbog toga uvijek nalazimo snage da se odupremo svim sijačima sumnji u naš daljnji samoupravni socijalistički razvitak, u bratstvo i jedinstvo, naroda i narodnosti Hrvatske i Jugoslavije u stvaralačku snagu SKJ i SKH“.⁷

Slika 4 Druga i treća stranica Virovitičkog lista broj 777, 16. prosinca 1971.godine

⁶ „Kao što smo imali vjeru u svoju Partiju i njeno rukovodstvo u ratu tako i danas usvajamo stavove 10. i 22. Sjednice CK SKH“, *Novost*, izvještaj M.B., broj 45/46, 29. studeni 1971, str. 1-2.

⁷ „Uz Dan Republike CVJETAJ I RASTI REPUBLIKO NAŠA“, *Novost*, broj 45/46, 29. studeni 1971, str..

U prosincu se nadoknađuje propaganda koja nije prisutna u posljednja dva mjeseca. *Virovitički list* taj mjesec objavljuje tri broja (od 775. do 777.) u periodu od 3. do 16. prosinca. Njihov sadržaj broji trinaest naslova o komunističkoj ideologiji i Partiji, tri teksta o Titu, tri teksta o bratstvu i jedinstvu te pet tekstova o NOB-u. *Novost* objavljuje četiri broja (od 47. do 50.) u periodu od 10 do 24 prosinca, u kojima je objavljeno dvadeset tekstova o komunističkoj ideologiji i komunističko partiji, tri teksta o Titu, četiri teksta o bratstvu i jedinstvu te pet tekstova o NOB-u.

Partija je uspjela ugušiti Hrvatsko proljeće. Došlo je do jačanja centralne kontrole SKJ uz smanjenje autonomije republičkog rukovodstva. Cilj im je bio vratiti stabilnost i jedinstvo Jugoslavije. Vršila se represija i progon onima koji su podržali pokret, a novinski sadržaj ispunio se hvaljenjem Partije i razočarenjem u narod koji joj nije vjerovao. Osvanuli su naslovi podrške Titu i odlukama Partije. Primjerice vijest na naslovnici „Podrška politici CK SKH“ neimenovanog autora u *Virovitičkom listu* 3. prosinca u 775. broju lista.⁸

U *Virovitičkom listu* 16. prosinca u broju 777, objavljuje snažnu propagandu u obliku izvješća „Titovih riječi“ koje su izlagane na 21. sjednici Predsjedništva SKJ bez isticanja autora. Ova izvješća su zauzimala skoro četiri pune stranice, od druge do pete stranice, koje su bile povezane naslovima i podnaslovima koja su se nadovezivala jedna na druge: „TITO: Nasmijemo oslabiti budućnost prema najopasnijem klasnom neprijatelju, a to su šovinizam i nacionalizam“, „TITO: Energičnije u borbu protiv svih negativnih pojava i klasnih protivnika“⁹, izvještaj sekretara Ranka Bujića „Titove riječi – osnova daljnjeg političkog djelovanja“¹⁰, te jedan izvještaj autora R.Š. „Puna podrška stavovima druga Tite i zaključcima Predsjedništva SKJ“.¹¹ U izvješćima su i dane upute narodu kako djelovati. Recimo treba ukloniti one koji „skreću omladinu s puta jugoslavenskog razvitka“, svako u svojoj sredini treba provesti „odlučnu akciju protiv antisocijalističkih pojava te strogo se pridržavati komunističkih normi ponašanja“. Štoviše, sami citati Tita potvrđuju prijetnje daljnjim primjedbama: „Ne možemo dopustiti da u našoj socijalističkoj zemlji djeluju kontra revolucionarni pojedinci i grupe“ ili „Govorio sam vrlo oštro o nacizmu, šovinizmu, Matici hrvatskoj o ponašanju raznih protivnika, o kojekakvom piskaranju“. Ovakav sadržaj zadržao se i do kraja mjeseca, primjerice izvještaj B. Skendera 30. prosinca 1971.

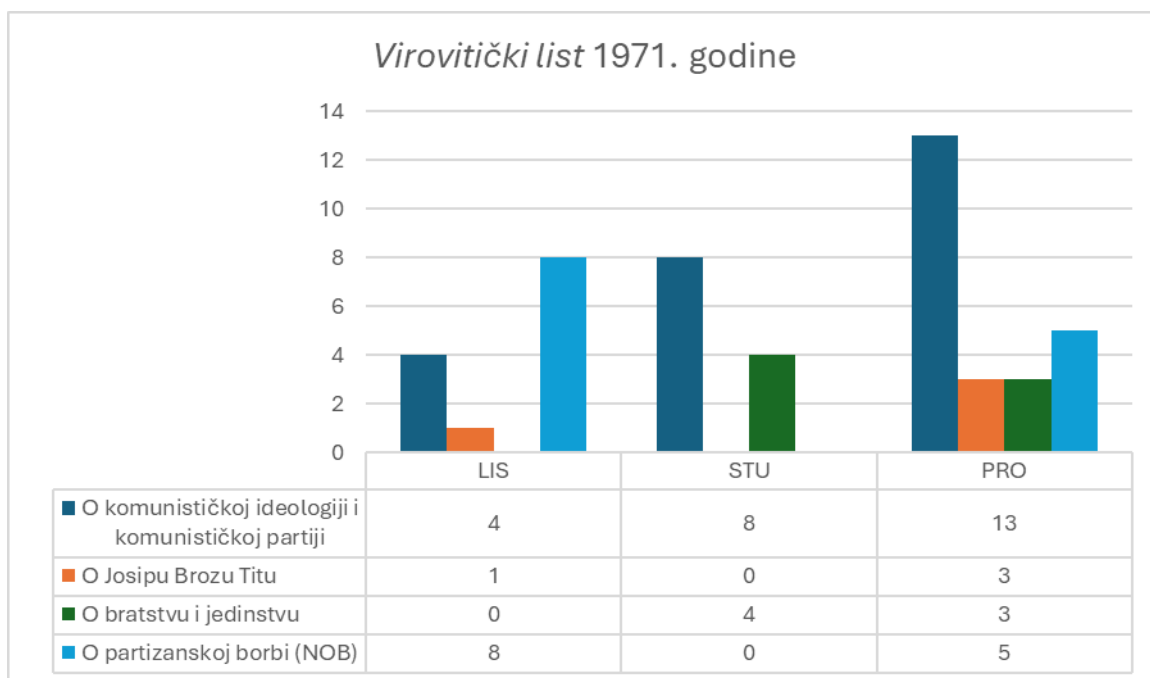
⁸ „Podrška politici CK SKH“, *Virovitički list*, broj 775, 3. prosinca 1971, str. 1.

⁹ „TITO: Nasmijemo oslabiti budućnost prema najopasnijem klasnom neprijatelju, a to su šovinizam i nacionalizam“, *Virovitički list*, broj 777, 16. prosinac 1971, str. 2-5.

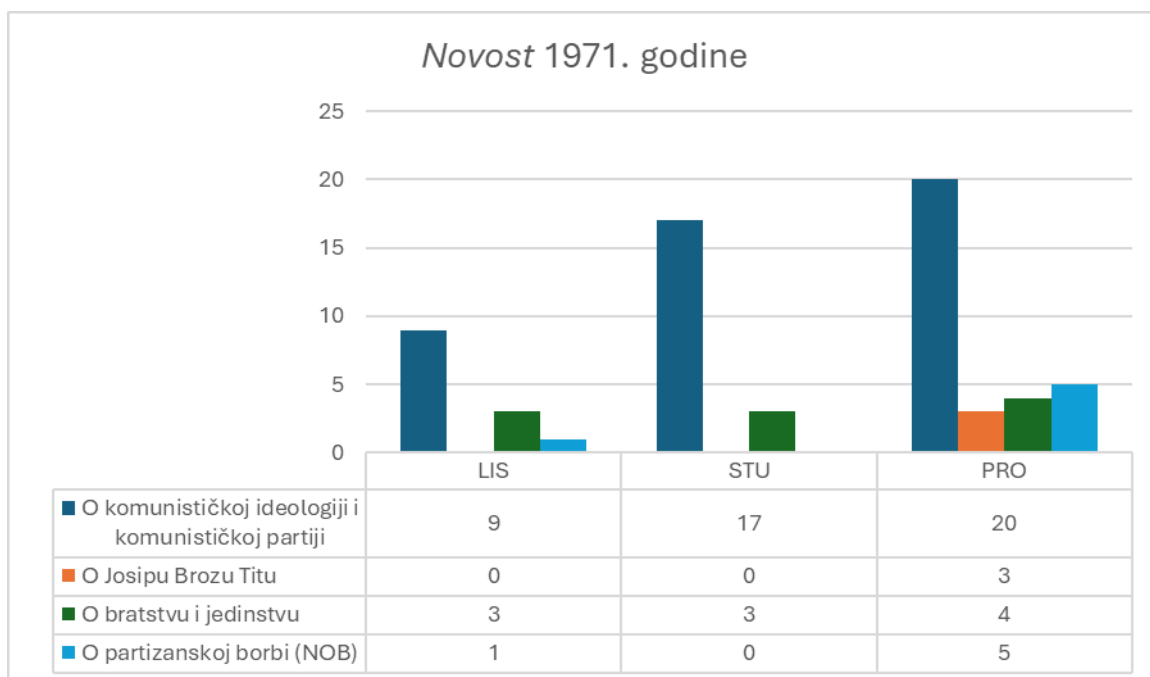
¹⁰ „Titove riječi – osnova daljnjeg političkog djelovanja“, izvještaj Ranka Bujića, *Virovitički list*, broj 777, 16. prosinac 1971, str. 5.

¹¹ „Puna podrška stavovima druga Tite i zaključcima Predsjedništva SKJ“, izvještaj R.Š., *Virovitički list*, broj 777, 16. prosinac 1971, str. 5.

godine u broju 51/52 tjednika *Novosti* „Odlučno obračunati s nacionalističkim pojavama“ koji se nalazi na prvoj i drugoj stranici.¹²

Slika 5 Virovitički list 1971. godine

Slika 6 Novost 1971. godine

¹² „Odlučno obračunati s nacionalističkim pojavama“, *Novost*, izvještaj B. Skender, broj 51/52, 30. prosinca 1971., str. 1-2.

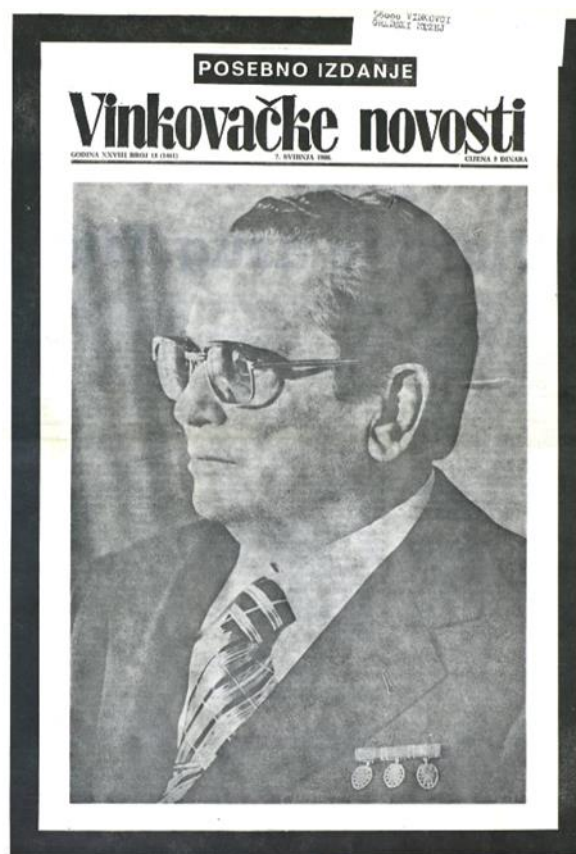
Sveukupno gledano *Virovitički list* u zadnjem tromjesečju 1971. objavljuje pedeset i tri propagandnih tekstova. Od njih je dvadeset i pet o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, četiri o Josipu Brozu Titu, jedanaest o bratstvu i jedinstvu te trinaest o NOB-u. Nešto više *Novosti* broje šezdeset i šest tekstova i naslova propagandnog sadržaja od čega su četrdeset i šest o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, tri o Josipu Brozu Titu te jedanaest tekstova o bratstvu i jedinstvu i šest tekstova o NOB-u.

4.3. Analiza lokalnog tiska 1980. godine

Virovitički list 1980. godine košta pet dinara, glavni i odgovorni direktor je Milan Bešir, tiska se u tiskari TIRO „Ognjen Prica“ Virovitica. Izdavač je Informativni centar „Boško Buha“. Vinkovačke *Novosti* isto koštaju pet dinara te direktor i glavni urednik je bio Ivan Grigić. Tisak i izdavač se nije promijenio od 1971. godine.

U travnju 1980. godine *Virovitički list* objavljuje četiri broja (od 1146. do 1149/50.) u periodu od 4. do 25. travnja u kojima se nalazi osam tekstova o komunističkoj ideologiji i Partiji, četiri o Titu, pet o bratstvu i jedinstvu te tri teksta o NOB-u. Isti mjesec, *Novost* objavljuju četiri broja (od 13. do 16/17.) u periodu od 4. do 29. travnja u kojima broji sedamnaest tekstova o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, dva o Josipu Brozu Titu, sedam o bratstvu i jedinstvu te dvanaest o NOB-u. Travanj je mjesec kada Vinkovci slave oslobođenje grada i oslobođenje Nijemaca, iz tog razloga broji više propagandnih naslova.

U svibnju prvi brojevi osvanuli su Titovom slikom preko cijele naslovnice uz naslov „Umro je drug Tito“. Taj mjesec *Virovitički list* objavljuje četiri broja (od 1151. do 1154.) u razdoblju od 9. do 30. svibnja, u kojima broji devet tekstova o komunističkoj ideologiji i Partiji, dvadeset tekstova u o Josipu Brozu Titu i šest tekstova o bratstvu i jedinstvu. *Vinkovačke novosti* objavljuju također četiri broja (od jednog posebnog izdanja do 21.) u razdoblju od 7. do 30. svibnja u kojima objavljuje šesnaest tekstova o komunističkoj ideologiji i Partiji, dvadeset i dva teksta o Titu, pet tekstova o bratstvu i jedinstvu te jedan tekst o NOB-u. Većina tekstova spominje Josipa Broza Tita i namijenjeni su slavljenju njegovog lika, neovisno što tekst sam po sebi naglašava bratstvo i jedinstvo ili komunističku ideologiju.

Slika 7 Naslovnica posebnog izdanja Vinkovačkih Novosti, 7. svibnja 1980. godine

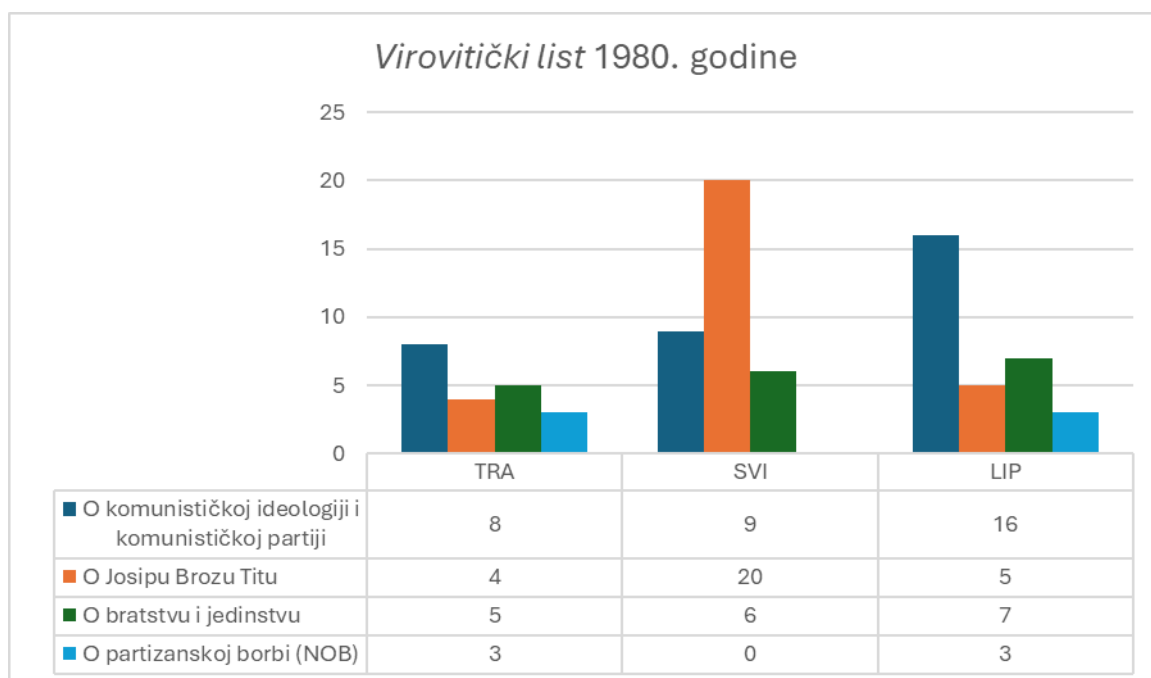
Lokalni tjednici su vijest o Titovoj smrti popratili s ogromnom ozbiljnošću i poštovanjem. Novinski naslovi diljem Jugoslavije isticali su njegovu povijesnu ulogu, mediji su se fokusirali na organizaciju državnog sprovoda, kojem su prisustvovali brojni svjetski lideri, te na izraze žalosti koje su stizale iz svih dijelova Jugoslavije i inozemstva. Titova smrt bila je prikazana kao nacionalna tragedija, a lokalni mediji su odigrali ključnu ulogu u oblikovanju kolektivne svijesti i tumačenju ovog gubitka u kontekstu jugoslavenkog socijalističkog sistema. Navedeno prisutno je u tekstu kojeg su dijelili prvi brojevi u svibnju, a u kojem piše: „(Beograd, 4. svibnja, Tanjug) Danas u 18 sati na sjednici dva predsjedništva, Predsjedništvo CK SKJ, ime Centralnog u komiteta Saveza komunista Jugoslavije i Predsjedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije usvojili su povodom smrti predsjednika Republike i predsjednika Saveza komunista Jugoslavije Josipa Broza Tita slijedeći proglas: Radničkoj klasi radnim ljudima i građanima, narodima i narodnostima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: Umro je drug Tito.“¹³ U tekstu se veličao Tito na dvije stranice. Štoviše, svaki odlomak je počinjao sa „Tito...“ ili „Drug Tito...“. Odlomci koji nisu započinjali s Titom direktno su se obraćali narodu u tonu zajednice „Komunisti Jugoslavije...“, „Građani Jugoslavije...“, „Samo jedinstvom narodi i narodnosti Jugoslavije...“.

¹³ „Umro je drug Tito“, *Virovitički list*, posebno izdanje, 9. svibanj 1980, str. 2-3.

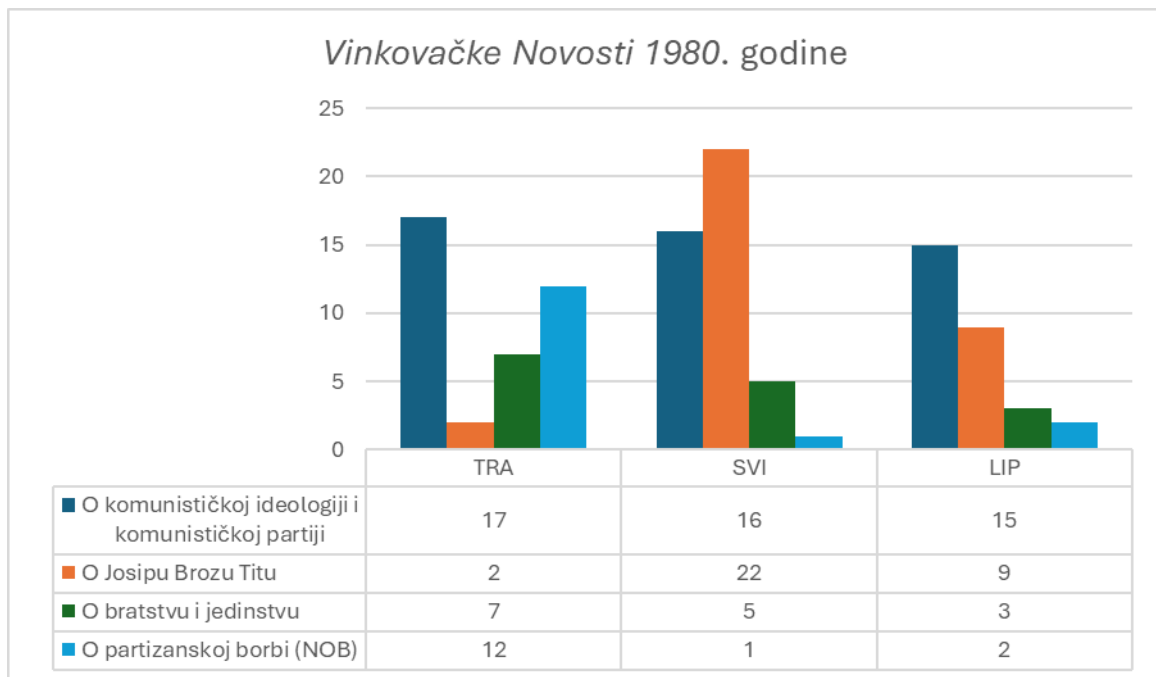
Proslavio se i slogan koji se vrtio tjednicima čitav mjesec svibanj: „Druže Tito mi Ti se kunemo da s Tvoga puta ne skrenemo.“ Tekstovi koji su se provlačili kroz tjednike o smrti prisjednika i njegovom životu vratili su stil pisanja sličan onome 1958. godine. Vratilo se veličanje i sve dobro stvoreno od Tita i Partije kroz poetsko pisanje. Nameću se komunistički stavovi i potiče se bratstvo i jedinstvo. Ponajviše se propagiralo jedinstvo i budućnost Jugoslavije, kao reakcija na strah od raspada sustava. Sve stranice su bile ispisane Titovim imenom i oslikane njegovim slikama. Vrlo se malo bavilo lokalnim temama sve do kraja svibnja. Početkom lipnja sve se polako vraća u normalu.

U lipnju *Virovitički list* objavljuje četiri broja (od 1155. do 1158/59.) u razdoblju od 6. do 27. lipnja u kojima broji šesnaest tekstova o komunističkoj ideologiji i Partiji, pet o Titu, sedam o bratstvu i jedinstvu te tri o NOB-u. Slično njemu *Vinkovačke novosti* objavljuju četiri broja (od 22. do 25.) u razdoblju od 6. do 27. lipnja u kojima broji petnaest tekstova o komunističkoj ideologiji i Partiji, devet tekstova o Titu, tri teksta o bratstvu i jedinstvu i dva teksta o NOB-u.

Sveukupno gledano *Virovitički list* u zadnjem tromjesečju objavljuje osamdeset i tri propagandna teksta. Od njih je trideset i tri o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, dvadeset i šest o Josipu Brozu Titu, osamnaest o bratstvu i jedinstvu te šest o NOB-u. Nešto više tekstova nalazimo u *Vinkovačkim novostima*: sto jedanaest tekstova i naslova propagandnog sadržaja od čega su četrdeset i osam o komunističkoj ideologiji i komunističkoj partiji, trideset i tri o Josipu Brozu Titu te petnaest tekstova o bratstvu i jedinstvu i petnaest tekstova o NOB-u.

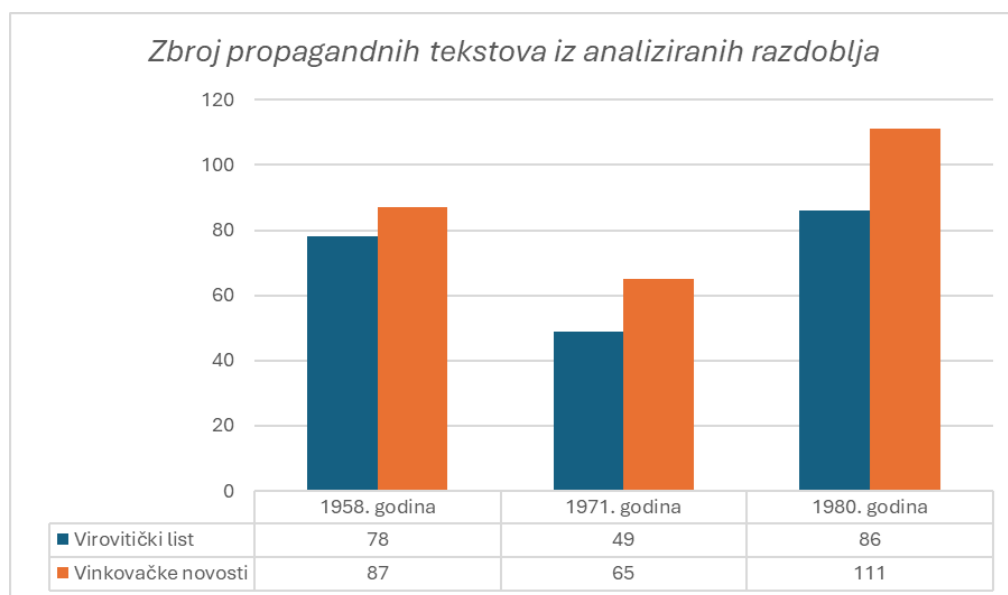
Slika 8 Virovitički list 1980. godine

Slika 9 Vinkovačke novosti 1980. godine

4.4. Usporedba lokalnih tjednika po analiziranim godinama

Analizirani lokalni tjednici u 1958. godini u velikoj mjeri sadrže propagandne tekstove, jer je to razdoblje intenzivne izgradnje i učvršćivanja komunističkog režima. U 1971. godini, tijekom Hrvatskog proljeća, bilježi se najmanji broj propagandnih članaka, što je očekivano zbog kratkotrajne liberalizacije medija i političke krize. Nasuprot tome, 1980. godina donosi najveći broj propagandnih tekstova, potaknutih smrću Josipa Broza Tita, što je izazvalo strah od raspada Jugoslavije, strožu kontrolu medija i nastojanja da se smire napetosti u društvu.

Slika 10 Zbroj propagandnih tekstova iz analiziranih razdoblja

5. Zaključak

Analizom lokalnih tjednika *Virovitičkog lista* i *Vinkovačkog lista*, u ključnim trenucima povijesti socijalističke Jugoslavije, potvrđene su hipoteze postavljene u ovom završnom radu. Kroz tri promatrana razdoblja, 1958., 1971. i 1980. godinu, pokazalo se kako su lokalne novine bile snažno oruđe u rukama komunističkog režima za širenje ideologije, poticanje socijalističkih vrijednosti i održavanje političke stabilnosti. Svako od tih razdoblja ilustrira promjene u ulozi i funkciji lokalnih medija, od propagande do kontrole, ovisno o političkim i društvenim okolnostima.

U razdoblju 1958. godine, tijekom drugog tromjesečja, analiza brojeva *Virovitičkog lista* i *Novosti* pokazala je kako je lokalni tisak odigrao ključnu ulogu u propagiranju socijalističkih ideala i osiguranju lojalnosti stanovništva prema Partiji. Hipoteza H1, koja tvrdi da su lokalne tiskovine koristile propagandu kako bi učvrstile ideološku kontrolu nad stanovništvom, u potpunosti je dokazana. Povećanje propagandnih sadržaja u svibnju te godine, nakon VII. kongresa Saveza komunista Jugoslavije, te za vrijeme proslave komunističkih blagdana, kao što su Prvi maj i obljetnice oslobođenja ovih prostora jasno je ukazalo na utjecaj Partije na uređivačku politiku medija. Propagandni sadržaji dominirali su stranicama lokalnih novina, a teme vezane uz socijalizam, bratstvo i jedinstvo te izgradnju socijalističkog društva bile su u prvom planu.

Proučavajući lokalne tjednike 1971. godine, u zadnjem tromjesečju, pokušalo se odgovoriti na pitanje kako su novine reagirale na događaje vezane uz Hrvatsko proljeće. Iako hipoteza H2, koja tvrdi da su lokalne tiskovine bile pod povećanim pritiskom da promiču jedinstvo jugoslavenskih naroda i suzbijaju nacionalističke tendencije potvrđena je tijekom prosinca te godine. Tijekom 1971. godine dolazi do liberalizacije medija, što je omogućilo veću slobodu izražavanja i otvorenije diskusije o pitanjima vezanim uz hrvatski jezik, narod i identitet. Propagandni sadržaji u lokalnim novinama značajno su se smanjili, dok su ekonomska i društvena kriza početka 1970-ih godina utjecale na smanjenje intenziteta propagande. No, nakon sjednice CK SKH u Karađorđevu, dolazi do ponovnog uspostavljanja stroge kontrole nad medijima. Kritički tonovi nestaju, zamijenjeni su podrškom Partiji i osudom nacionalizma, čime se ponovno učvršćuje ideološka kontrola.

Posljednje promatrano razdoblje, drugo tromjesečje 1980. godine, pokazuje kako je smrt Josipa Broza Tita utjecala na lokalne novine, koje su koristile propagandu za očuvanje stabilnosti i legitimiteta režima. Hipoteza H3, prema kojoj su lokalne tiskovine nakon Titove smrti koristile propagandu kako bi očuvale stabilnost režima i istaknule Titov kult ličnosti, također je dokazana. Isticanje Titova kulta ličnosti, njegova nasljeđa i uloge u izgradnji socijalističke Jugoslavije bilo

je dominantno, što je pomoglo u održavanju stabilnosti režima u kriznim vremenima. Iz tog razloga, godina 1980. broji najviše tekstova propagandnog sadržaja.

Kroz odgovore na istraživačka pitanja, jasno je kako je lokalni tisak imao specifičnu i važnu ulogu unutar političkog sustava socijalističke Jugoslavije. Lokalni mediji služili su kao oruđe za širenje ideoloških poruka Partije, osiguravajući da stanovništvo ostane lojalno režimu. Promocija socijalističkih vrijednosti, bratstva i jedinstva, te komunističke ideologije bila je ključna zadaća lokalnih novina. Najvažniji događaji i političke prekretnice, poput VII. kongresa SKJ, Hrvatskog proljeća i smrti Josipa Broza Tita, direktno su se odrazili na uređivačku politiku lokalnih listova, koji su, ovisno o okolnostima, koristili propagandu za stabilizaciju političkog poretka. Što se tiče uređivačke politike, jasno je kako je u razdobljima snažne ideološke kontrole postojala stroga centralizacija i jedinstveni model uređivanja. Međutim, u trenucima liberalizacije, poput razdoblja Hrvatskog proljeća, mediji su dobili nešto više prostora za kritiku uređenju i izražavanje različitih stavova, no taj je proces ubrzo prekinut represivnim mjerama režima. Prema tome, lokalni tisak se, ovisno o političkom kontekstu, kretao između potpune ideološke kontrole i ograničenih pokušaja liberalizacije. Glavne teme koje su dominirale u propagandnim aktivnostima lokalnog tiska bile su komunistička partija i njezina ideologija, Josip Broz Tito i njegov kult ličnosti, bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda te NOB kao temelj izgradnje socijalističkog društva. Teme su se mijenjale ovisno o političkim okolnostima, no osnovna zadaća lokalnog tiska ostala je ista – očuvati političku stabilnost i osigurati lojalnost naroda prema Partiji.

Zaključno, ovo istraživanje lokalnih novina *Virovitičkog lista* i *Vinkovačkog lista* kroz tri ključna razdoblja socijalističke Jugoslavije potvrdilo je njihovu ulogu kao propagandnog oruđa komunističkog režima. Iako je bilo kratkih razdoblja liberalizacije, osobito u kontekstu Hrvatskog proljeća, lokalni tisak je u većini slučajeva služio kao mehanizam za širenje socijalističke ideologije i osiguranje političke stabilnosti, uz strogu kontrolu Partije nad sadržajem.

6. Literatura

Knjige:

- [1] Najbar-Agičić, Magdalena. 2013. *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanja politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Matica hrvatska. Zagreb. 30.-62.str.
- [2] Najbar-Agičić, Magdalena. 2015. *Povijest novinarstva, kratki pregled*. Sveučilište Sjever. Zagreb. 165.-179.str.
- [3] Radelić, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*. Školska knjiga. Zagreb.
- [4] Spehnjak, Katarina. 2002. *Javnost i propaganda, narodna fronta u politici i kulturi 1945.-1952.* . Dom i Svijet. Zagreb.
- [5] Steindorff, Ludwig. 2006. *Povijest hrvatske od srednjeg vijeka do danas*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
- [6] Goldstein, Ivo. 2003. *Hrvatska povijest*. Novi Liber. Zagreb.

Znanstveni i stručni radovi:

- [1] Batović, Ante.; i Kasalo, Branko. 2012. „Britanski i američki izvori o smrti Josipa Broza Tita“. *Časopis za suvremenu povijest*. 44(1).7-22. <https://hrcak.srce.hr/83392> (Datum pristupa: 27.8.2024.)
- [2] Bizik, Tea. 2018. *Hrvatsko novinarstvo u doba socijalističke Jugoslavije (1945-1991)*. Završni rad. Filozofski fakultet. Osijek. <https://repositorij.unios.hr/en/islandora/object/ffos%3A4167> (Pristupljeno 31.8.2024.)
- [3] Duda, Igor. 2019. *Komunisti i komunističke partije: politike, akcije, debate. Zbornik odabranih radova s Trećeg međunarodnog znanstvenog skupa Socijalizam na klupi, Pula, 28-30. rujna 2017.* (ur.). Zagreb : Pula: Srednja Europa ; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. <https://crosis.hr/crosbi/publikacija/knjiga/18314> (Pristupljeno 17.9.2024.)
- [4] Erceg, Marino. 2017. *Odnos hrvatskih komunističkih vlasti prema oblicima kulturno-opozicijskih razmišljanja u tiskovnim medijima(1945-1971): Primjer „Naprijed“ i „Glas Koncila“*. Završni rad. Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji. Zagreb. <https://repositorij.unizg.hr/islandora/object/hrstud:1266/datastream/PDF> (Pristupljeno 28.8.2024)

- [5] Mihalke, Josip. 2022. *Hrvatsko proljeće*. Završni rad. Sveučilište Juraja Dobrile. Pula. <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/search/mihalke%20?type=dismax> (Pristupljeno 4.9. 2024)
- [6] Najbar-Agičić, Magdalena. 2020. „Položaj lokalnih medija u socijalističkoj Hrvatskoj kao kontekst razvoja *Glasa Podravine*“, *Podravina*. 19(38). 77-90. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/248862> (Datum pristupa: 28.8.2024.)
- [7] Najbar-Agičić, Magdalena. 2021. „Karlovački tjednik – lokalne novine u socijalizmu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*. 53(2). 255-276. <https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.53.24> (Pristupljeno 31.8.2024.)
- [8] Najbar-Agičić, Magdalena. 2023. „Položaj lokalnog tiska u samoupravnom socijalizmu na primjerima *Karlovačkog tjednika* i *Glasa Podravine*“ U: *Mikrosocijalizam. Mikrostrukture jugoslavenskoga socijalizma u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih*. Duda, Igor (ur.). Pula : Zagreb: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Srednja Europa. str. 83-105 <https://crosis.hr/crosbi/publikacija/prilog-knjiga/815308> (Pristupljeno 17.9.2024.)
- [9] Najbar-Agičić, Magdalena. 2017. „Agitprop među novinarima. Uspostava komunističke vlasti i nadzor nad medijima“. U: *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*. Duda, Igor (ur.). Srednja Europa - Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb - Pula. 177-200. <https://www.crosis.hr/crosbi/publikacija/prilog-knjiga/59797> (Pristupljeno 2.9.2024)

Novinska građa:

- [1] Vinkovački list
<https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&H=&E=E9999&V=&lok=&zbi=&item=N00010&upit=Korda,%20Josip&god=1958#> (Pristupljeno 2.9.2024)
- [2] Virovitički list
<https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&H=virovitica&E=E0070ZBI-Gradska%20knji%C5%BEnica%20i%20%C4%8Ditaonica%20VIROVITICA&item=N00130&god=1958#> (Pristupljeno 2.9.2024)

Popis slika

- Slika 1 Naslovnica Virovitičkog lista broj 221, 1. svibnja 1958. godine 17
- Slika 2 Virovitički list 1958. godine 18
- Slika 3 Novost 1958. godine 18
- Slika 4 Druga i treća stranica Virovitičkog lista broj 777, 16. prosinca 1971.godine 20
- Slika 5 Virovitički list 1971. godine 22
- Slika 6 Novost 1971. godine 22
- Slika 7 Naslovnica posebnog izdanja Vinkovačkih Novosti, 7. svibnja 1980. godine 24
- Slika 8 Virovitički list 1980. godine 25
- Slika 9 Vinkovačke novosti 1980. godine 26
- Slika 10 Zbroj propagandnih tekstova iz analiziranih razdoblja 286

Sveučilište Sjever

SVEUČILIŠTE
SJEVER

IZJAVA O AUTORSTVU

I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, *Katarina Iličić* pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada pod naslovom "*Hrvatske lokalne novine u službi komunističkog režima na primjeru tjednika: Virovitički list i Vinkovački list*" te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:

Katarina Iličić

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, *Katarina Iličić* neopozivo izjavljujem da sam suglasna s javnom objavom završnog rada pod naslovom "*Hrvatske lokalne novine u službi komunističkog režima na primjeru tjednika: Virovitički list i Vinkovački list*" čiji sam autor/ica.

Student/ica:

Katarina Iličić

(vlastoručni potpis)